

AZERBAYCAN'DA TURİZM - SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİK KALKINMANIN DESTEKLEYİCİSİ

TEBRİZ BAŞKONSOLOSUNUN GÜNEY AZERBAYCAN'A İLİŞKİN RAPORU

ABD/İSRAİL – İRAN GERİLİMİ VE TÜRK DÜNYASI: ÇOK KATMANLI JEOPOLİTİK İNŞA ŞÜRECİNDE KONUMLANMA

FİKRET AMİROV

AZERBAYCAN'DA JUDO

6
SAYI

ESKİŞEHİR AZERBAYCANLILAR DERNEĞİ
DİJİTAL YAYINI
uccizgi.com
NİSAN 2026

Uc Cizgi Dergisi

Eskişehir Azerbaijanlilar Derneği
Hoşnudiye m. Vardar s.No:3/10
Tepebaşı | Eskişehir
www.uccizgi.com
iletisim@uccizgi.com

Sahibi

ESAZDER adına
Uzm.Ecz.Cavid Aydın

Yazı İşleri Müdürü

Sirac Yaguboğlu

Genel Yayın Yönetmeni

Dr.Nurlan Maarif

Editör

Fin.Uzm.Bakhtiyar Garayev

Editör

Uzm.Tur.Samir Abduzada

Editör

Dr.Günel Aydın

Konsept & Grafik Tasarım

Reklam & Pazarlama

Basın & Halkla İlişkiler

Katkıda Bulunanlar

Amin Mammadov | Laman Babayeva | Leyla Aliyeva
Aytaj Abduzada | Nurana Rashidova

ABD/İsrail – İnan Gerilimi ve Türk Dünyası:
Çok Katmanlı Jeopolitik İnan Sürecinde Konumlanma 04

Gündem | Prof. Dr. Alper zmen

Tebriz Başkorsolosunun Güney Azerbaycan'a İlişkin
Raporu 09

Tarih | Dr. Dilgam Ahmad

Azerbaycan Diasporasının Kalbi Kayseri'de Çarpıyor 13

Diaspora | Prof. Dr. Aslı Sağıroğlu

İntibah 17

Edebiyat | İlim Bağcı

Fikret Amirov 19

Müzik | Reziyye Mammedova

Bir Efsanenin Ardından: Rasim Balayev'in Sarsılmaz
Sanatı ve Ebediyete Uzanan Yolculuğu 25

Kültür | Kemale Cabbarova

Farklılıkların Sofrası: Azerbaycan'da Paskalya ve Kulich
Geleneği 29

Gastronomi | Murad Rizvangaya

Azerbaycan'da Turizm - Sürdürülebilir Ekonomik
Kalkınmanın Destekleyicisi 33

Turizm | Polad Orucov

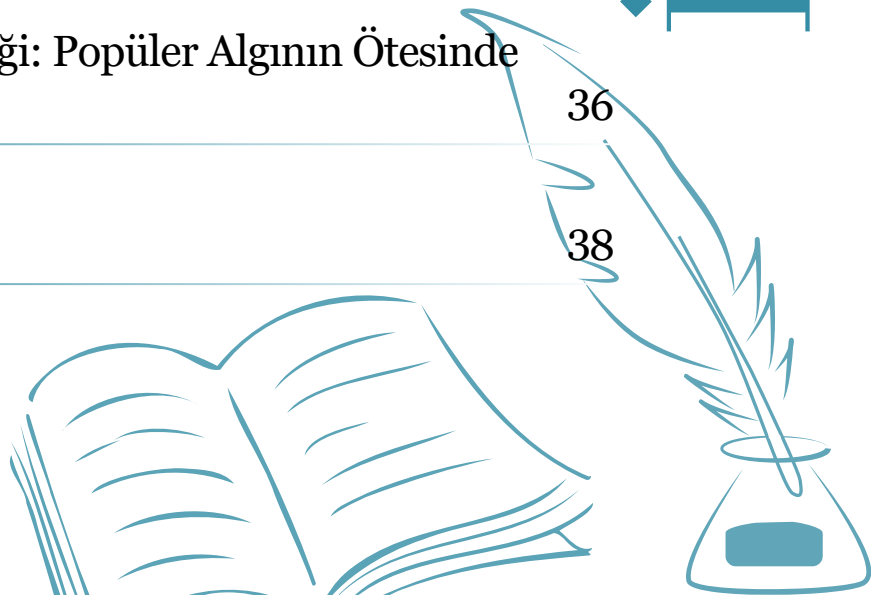
Gökyüzünün Kadim Matematiği: Popüler Algının tesinde
Astroloji Hakikati 36

Astroloji | Hicran Rzazada

Azerbaycan'da Judo 38

Spor | Sadig Kerimov

İçindekiler

yapım ekibinden

Üç Çizgi Dergisi: Kültür ve Bilginin İzinde

Üç Çizgi Dergisi, Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Akademisi'nin entelektüel vizyonu ve birikimi çerçevesinde hayat bulmuş; tarih, gastronomi, diaspora, edebiyat, gündem, iş dünyası, kültür, spor, eğitim, bilim, teknoloji ve müzik gibi çok yönlü alanlarda özgün içerik sunmayı amaçlayan bir yayındır.

Dergimiz, bilgi aktarımının ötesine geçerek bireylerin düşünsel derinliklerini zenginleştirmeyi, farklı kültürel ve akademik perspektiflere alan açmayı hedeflemektedir. Üç Çizgi Dergisi, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurarak okurlarına çağdaş ve sürdürülebilir bir bakış açısı kazandırmayı misyon edinmiştir.

Toplumsal değerleri akademik hassasiyetle harmanlayan bu dergi, kültürel etkileşim ve paylaşımı güçlendirme amacıyla tasarlanmıştır. Her bir sayı, okurların yalnızca yeni bilgiler edinmesini değil, aynı zamanda sorgulama, keşfetme ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini hedefleyen içeriklerle şekillendirilmiştir.

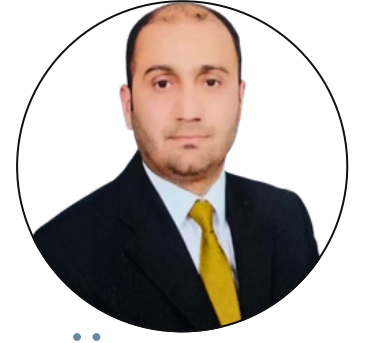
Üç Çizgi Dergisi, okurlarını bu düşünsel ve kültürel yolculuğun bir parçası olmaya davet eder. Sayfalarımızda yer alan her bir yazı, yenilikçi fikirlerle buluşmanızı sağlarken, bilgi ve kültür atmosferinde kendinizi yeniden keşfetme fırsatı sunacaktır.

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Akademisi olarak, siz değerli okuyucularımıza teşekkür ediyor; bu entelektüel yolculukta birlikte öğrenmek ve üretmek için sabırsızlanıyoruz.

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Akademisi Ekibi

Gündem

Prof. Dr. Alper Özmen

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/
İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
aozmen@ogu.edu.tr

ABD/İsrail – İran Gerilimi ve Türk Dünyası: Çok Katmanlı Jeopolitik İnşa Sürecinde Konumlanma

İran, temellerini tarih, inanç ve coğrafyadan alan bir mimari eser gibidir. Orta Asya ise bu yapının hem “arka avlusu” hem de “kayıp koridoru” olmuştur. İran için Orta Asya; kimi zaman bir hafıza mekanı, kimi zaman bir güvenlik tamponu, kimi zaman da dış dünyaya açılan bir menfez olarak anlam kazanmıştır.

Tarihsel süreçte bu ilişkinin akışı kesintili olmuş, bir nehir gibi zaman zaman yön değiştirmiştir. 16. yüzyılda Safevilerle birlikte Şiiğin İran siyasetinin ana taşıyıcı kolonu haline gelmesi, İran ile büyük ölçüde Sünni olan Orta Asya arasında bir “mezhepsel set” çekmiştir. Bu durum, daha önce doğal bir geçiş alanı olan coğrafyanın, adeta iki farklı havzaya ayrılmasına yol açmıştır. “Yol kesen dağ” metaforu üzerinden ifade edilecek olursa aynı coğrafyada bulunan iki dünya, birbirine ulaşmakta zaman zaman zorlanmıştır. 19. yüzyıldan itibaren Rusya’nın Orta Asya’ya doğru genişlemesi ise aradaki kopuşu derinleştirmiştir. Bu dönemde bölge, büyük güçlerin satranç tahtasına dönüştüğünden, İran jeopolitik olarak Orta Asya’dan geri çekilmiş, bağları belli bir süre askıya alınmıştır. 20. yüzyıl boyunca Sovyet hakimiyeti, bu kopukluğu daha da pekiştirmiştir. Gelişmelerin seyri söz konusu dönemde İran’ın dikkatini daha çok Ortadoğu’ya yöneltmesine sebep olmuş, Orta Asya İran için -geçici de olsa- adeta haritanın soluk bir rengi haline gelmiştir.

1979 Devrimi sonrası kurulan yeni düzen, başlangıçta bu tabloyu değiştirmemiştir. “Ne Doğu Ne Batı” düsturuyla hareket eden İran, bir yandan küresel güçlere mesafe koyarken, diğer yandan güvenlik kaygıları nedeniyle yakın çevresine odaklanmıştır. Orta Asya ise bu dönemde, varlığı bilinen ancak aktif biçimde değerlendirilmeyen, dış politikada geri planda kalan bir alan olarak kalmıştır.

Bu süreçte asıl kırılmanın 1991 sonrası dönemde yaşandığı görülmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkması, İran için hem bir fırsat hem de bir risk üretmiştir. Bu yeni jeopolitik zeminde İran, bölgeye yeniden yönelmiş; ancak bu dönüş, ideolojik bir yayılmadan ziyade daha “pragmatik” bir zemin üzerinden ilerlemiştir. Tahran yönetimi için öncelik, yeni güvenlik boşluklarının oluşmasını engellemek, ekonomik bağları güçlendirmek ve uluslararası yalnızlığını aşacak yeni bağlantı kanalları kurmak olmuştur.

Bu noktada Türk dünyası ile İran arasındaki ilişki özel bir anlam taşır. İki taraf, aynı coğrafi havzada yer alan fakat farklı kimlik ve vizyonlara sahip iki büyük aktör konumunda olmuşlardır. Türkiye'nin dil, kültür ve tarih üzerinden kurduğu bağlar; İran'ın ise dini ve tarihsel derinlik üzerinden geliştirdiği etki alanı, Orta Asya'ya bakışı da etkilemiştir. Bu bağlamda, ilişkiler ne tam bir rekabet ne de tam bir uyum halinde yürümüştür. Daha çok, ince ayarlı bir “denge mimarisi” söz konusu olmuştur.

İlerleyen dönemlerde İran, özellikle Türkçülük akımını ve Türkiye'nin bölgedeki artan etkisini zaman zaman bir “jeopolitik dalga” olarak algılamış, buna karşı kendi nüfuz alanını koruma refleksi geliştirmiştir. Ancak aynı zamanda bölgenin tamamen dış güçlerin etkisine girmesi ihtimali, İran'ı Türk dünyasıyla örtük bir işbirliği zeminine de yaklaştırmıştır. Bu durum, uluslararası ilişkiler literatüründe ifade edilen “çatışmalı işbirliği”nin sahadaki karşılığı olarak ifade edilebilir.

İran'ın Orta Asya politikası, bir “denge kirişi” gibi çalışmaktadır. Bir yanda güvenlik kaygıları, diğer yanda ekonomik açılım ihtiyacı. Bu kiriş ne fazla esneyebilecektir, ne de tamamen katı/sert olacaktır, aksi durumda yapının çökme riski bulunmaktadır. Bu nedenle İran, bölgeye yönelik politikasında esnek ama temkinli bir yol izlemiştir.

Bu bağlamda İran ile Türk dünyası arasındaki ilişki, yüzeyde görünenin ötesinde derin bir tarihsel ve jeopolitik örgüye sahiptir. Bu ilişki bazen ayrışan, bazen kesişen yollar oluştursa da, taraflar tamamen kopması zor bir “kader coğrafyası”nın parçaları olduklarının bilincindedirler. Bugün bu coğrafyada kurulacak her yeni bağ, yalnızca iki tarafı değil, Avrasya'nın tamamını etkileyen daha büyük bir yapının parçası olarak görülmelidir.

Öte yandan, İran yalnızca Fars kimliği üzerinden tanımlanabilecek homojen bir yapı değildir. Önemli bir bölümü Türk kökenli topluluklardan oluşan çok katmanlı bir toplumsal dokuya sahiptir. Özellikle Azerbaycan Türkleri başta olmak üzere Kaşkaylar, Türkmenler ve Horasan Türkleri gibi Türk soylu yapılar, İran nüfusunun kayda değer bir bölümünü oluşturmakta ve ülkenin tarihsel, siyasal ve kültürel gelişiminde etkili rol oynamaktadır. Bu durum, İran ile Türk dünyası arasındaki ilişkinin yalnızca dış politika düzeyinde değil, aynı zamanda toplumsal ve tarihsel bir iç içelik üzerinden de şekillendiğini göstermektedir.

Bu tarihsel arka plan, 28 Şubat 2026 itibarıyla ABD ve İsrail'in İran'a başlattığı askeri operasyonun anlaşılması açısından kritik bir zemin sunmaktadır. Bu operasyon, bir savaş olmanın ötesinde yeniden çizilmek istenen bir “jeopolitik harita” girişimidir. Nasıl ki bir şehir planı ilk bakışta bina ve konut yerleşimleriyle öne çıksa da aslında altyapı, ulaşım ağları ve insan hareketliliğinin yoğunlaştığı yerler üzerinden anlam kazanıyorsa, bu kriz de askeri hamleleriyle görünürlük kazanan ancak enerji, ekonomi, kimlik ve algı boyutlarıyla şekillenmektedir.

Bu noktada Kopenhag Okulu'nun sunduğu çerçeve, yaşananları anlamak açısından önemli bir yaklaşım ortaya koymaktadır. İran, bu süreçte bir “tehdit anlatısı” içinde yeniden inşa edilen bir aktör konumundadır. Güvenlikleştirme süreciyle birlikte İran, olağan siyasi tartışmaların dışına çıkarılarak “acil müdahale edilmesi gereken” bir mesele haline getirilmiştir. Burada sorulması gereken soru, “bu tehdit ne kadar nesnel, ne kadar inşa edilmiş bir algıdır?” şeklinde olmalıdır.

ABD/İsrail ile İran arasındaki çatışma dinamiği, klasik güvenlik anlayışının ötesine geçen çok katmanlı bir yapıya işaret etmektedir. En temel düzeyde bakıldığında İsrail'in, İran'a yönelik saldırısını kendi güvenlik endişeleri üzerinden meşrulaştırdığı görülmektedir. Bu durum, güvenliğin yalnızca nesnel tehditlere değil, aynı zamanda öznel algılara dayandığını açık biçimde ortaya koymaktadır. İsrail için İran, potansiyel bir tehdit olarak inşa edilmekte; bu algı İsrail için, askeri müdahaleyi mümkün ve hatta gerekli kılan bir zemine dönüşmektedir.

Ancak sürecin daha dikkat çekici boyutu, deniz aşırı bir aktör olan ABD'nin bu çatışmaya dahil olmasıdır. İran'la toprakları arasındaki mesafeye rağmen ABD'nin, hem kendi topraklarından hem de çevre ülkelerde konuşlandığı üsler aracılığıyla saldırıya katılması, coğrafi uzaklığın güvenlik etkileşimini tamamen sınırlamadığını göstermektedir. Bu tarz bir mücadelede “mekansal süreklilik” kadar “stratejik erişilebilirlik” de önemlidir. Bu bağlamda ABD'nin Körfez ülkelerine konuşlandığı askeri üs ağı, bir mühendislik projesi gibi tasarlanmış, bir tür “lojistik omurga” oluşturarak uzak mesafeleri operasyonel olarak yakınlaştırmıştır, denilebilir. ABD'nin uyguladığı bu yöntem, etki ve kontrol alanı oluşturmayı esas alan; kurduğu üslerle lojistik, istihbarat ve politik baskı mekanizması oluşturan; böylece sahaya doğrudan müdahale edilebilirlik söz konusu olmaktadır. ABD, odağına koyduğu ülkelerin çevresinde konuşlanmış üsler, müttefik ülkeler ve lojistik ağlarla sahadaki dengeyi kendi lehine şekillendirme stratejisi uygulamaktadır. Kısaca, modern emperyalizmin “uzaktan hakimiyet stratejisi”ni yürürlüğe koymaktadır.

Bu tablo, Kopenhag Okulu'nun bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde daha anlamlı hale gelmektedir. Normal şartlarda bir bölgesel kompleks içinde güvenlik etkileşimlerinin daha yoğun olması beklenirken, bugün yaşanan örnekte bölge dışı bir aktörün (ABD), kompleksin dinamiklerine doğrudan müdahil olduğu görülmektedir. Bu durum, bölgesel kompleksin sınırlarının geçirgen hale geldiğini ve dış aktörler tarafından yeniden şekillendirilebildiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, İran'ın içinde bulunduğu güvenlik kompleksi yalnızca komşu aktörler tarafından değil, küresel ölçekte kapasiteye sahip olup tüm ülkelere müdahale hakkı olduğunu düşünen aktör (ABD) tarafından da belirlenmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan Rusya ve Çin'in doğrudan askeri müdahalede bulunmayıp örtülü olarak ekipman desteği sağlaması ve siyasi olarak İran'ın yanında konumlanması, güvenlik ilişkilerinin yalnızca “savaşan” ve “savaşmayan” ayrımıyla açıklanamayacağını ortaya koyuyor. Rusya ve Çin, sahada aktif birer fail olmamakla birlikte, sağladıkları lojistik ve teknik destekle çatışmanın mimarisine dahil olmaktadır.

Bu çok katmanlı yapı aynı zamanda bir güvenlikleştirme sürecine de işaret etmektedir. ABD ve İsrail'in, İran'ı bir “tehdit” olarak sunarak bu durumu acil ve olağanüstü bir mesele haline getirmesi, klasik politika araçlarının dışına çıkılmasını mümkün kılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, İran'ın gerçekten nesnel bir tehdit olup olmadığından çok ABD ve İsrail tarafından nasıl bir tehdit olarak inşa edildiğidir. Bu inşa süreci, kamuoyunun ve uluslararası toplumun algılarını şekillendirerek müdahaleyi meşrulaştıran bir söylem üretmeyi hedeflemektedir.

İran'ın güvenlik yaklaşımına yakından bakıldığında ise, bunun büyük ölçüde bir “müdafaa refleksi” olduğu görülür. 1979 sonrası dönemde maruz kaldığı yaptırımlar, çevreleme politikaları ve dış müdahale ihtimalleri, İran'ın güvenlik mimarisini bir “hisar” gibi kurmasına neden olmuştur. Bu hisarın duvarları yalnızca askeri kapasiteyle değil; bölgesel ilişkiler, vekil aktörler ve enerji politikalarıyla örülmüştür.

İran'ın kendisini kuşatan tehdit algısına karşı çok katmanlı bir savunma düzeni inşa etmesi, aynı zamanda klasik bir güvenlik ikilemini de beraberinde getirmiştir. Güvenliğini artırmaya yönelik her adımı, özellikle ABD/İsrail hattında bir tehdit olarak algılanmış; bu algı ise karşı hamleleri tetikleyerek bir “jeopolitik sarkaç” etkisi yaratmıştır. Bu sarkaç, bir uçta güvenlik arayışı, diğer uçta güvensizlik üretimi arasında gidip gelmektedir.

Türkiye ile İran ilişkileri de bu bağlamda “çatışmalı işbirliği”nin en somut örneklerinden biridir. İki ülke, aynı “jeopolitik havza” içinde yer almaktadır, yani kaderleri belirli ölçüde keşişmektedir. Suriye ve Irak sahasında zaman zaman rekabet eden bu iki aktör, Kürt meselesi bağlamında ayrılıkçı hareketlere karşı benzer güvenlik kaygılarını paylaşmakta; ancak bu ortaklık, bölgesel rekabet nedeniyle sınırlı ve kırılabilir bir nitelik taşımaktadır. Bu durum, ilişkilerin ne tamamen dostane ne de tamamen düşmanca olduğunu; daha çok “denge üzerine kurulu bir muvazene” hali taşıdığını göstermektedir.

Bugün yaşanan ABD/İsrail- İran gerilimi, bu hassas dengeyi doğrudan etkilemektedir. Özellikle Türk Cumhuriyetleri açısından bu durum, Hazar'dan Orta Asya'ya uzanan geniş coğrafyada hissedilen çok katmanlı bir jeopolitik titreşim niteliği taşımaktadır. Çünkü bu bölge, büyük güçlerin keşişim noktası olan bir “kırılma hattı” üzerinde yer almaktadır. İran'ın güçlenmesi durumunda bu kuşak üzerinde baskı artabilir, zayıflaması halinde ise başka aktörlerin nüfuz alanı genişleyebilir.

Mühendislik literatüründe kullanılan “yük dağılımı” problemi üzerinden ortaya çıkan tablo kısaca şu şekilde değerlendirilebilir. Sistemdeki her aktör, artan gerilimi farklı şekillerde taşımaya çalışmaktadır. Körfez ülkeleri, ev sahipliği yaptıkları askeri üsler ve enerji hatlarının merkezinde yer almaları nedeniyle hem doğrudan güvenlik risklerine maruz kalmakta hem de küresel enerji arzının sürekliliği üzerinden artan baskıyı hissederken; Türkiye, bu süreçte ekonomik kırılabilirlikler ve güvenlik dengesi arasında çok yönlü bir dengeleme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmaktadır. Türk Cumhuriyetleri ise, büyük güç rekabeti içinde bir “tampon bölge” konumunda bu baskıyı daha dolaylı ancak süreklilik arz eden bir biçimde deneyimlemektedir.

Bu süreçte en kritik unsur, enerji jeopolitiğidir. Hürmüz Boğazı'nın risk altına girmesi, küresel sistemin “ana damarlarından” birinin sıkışması anlamına gelmektedir. Bu durum, yalnızca bölgesel değil, küresel ölçekte bir ekonomik dalgalanma üretir. “Alemde bir taş yerinden oynasa nizam bozulur” ifadesi, tam da bu kırılabilirliği anlatır niteliktedir. İran'ın bu stratejik eşığı bir baskı unsuru olarak devreye sokması, tam da bu taş yerinden oynatmak anlamına gelmekte; böylece yalnızca bölgesel dengeleri değil, küresel ekonomik düzenin hassas terazisini de sarsmaktadır.

Olası senaryolar incelendiğinde ise üç temel yol ortaya çıkmaktadır: İran'ın direncini koruduğu bir denge durumu, ABD/İsrail ekseninin üstünlük sağladığı bir dönüşüm süreci ya da en muhtemel olan uzun süreli bir yıpratma savaşı. Özellikle üçüncü senaryo, yani uzayan çatışma hali, sistemdeki tüm aktörler için “sürekli gerilim” üreten bir zemin oluşturacaktır. Bu durum, ne tam bir yıkım ne de tam bir istikrar anlamına gelecektir.

Türkiye açısından bu tablo, dikkatle yürünmesi gereken dar bir köprüye benziyor. Bir yanda Atlantik kuşaağı, diğer yanda Avrasya bloğu; ortada ise kendi jeopolitik alanını koruma stratejisi. Bu noktada mesele taraf olmak değil, denge kurabilmek olmalıdır. Çünkü modern uluslararası sistemde en iyi dengeyi kurabilenler ayakta kalırlar. Öte yandan gerçek politika tercihlerinin belirleyici parametreleri genellikle jeopolitik çıkarlar, güvenlik kaygıları ve ekonomik hedefler olarak görülür. Türk dünyasının İnan meselesine yaklaşımlı, klasik anlamda mezhepsel bir bloklaşmayı değil, g dengesi ve çıkar hesapları üzerinden şekillenen çok katmanlı bir denge politikası olarak okunmalıdır. Dolayısıyla İnan'a karşı sergilenen politik tavırda mezhepsel unsur, stratejik kararların belirleyicisi değildir ve olmamalıdır. İnan'la ilişki kurarken esas belirleyici olan, sınır güvenliği, ortak ekonomik çıkarlar, enerji güvenliği ve jeopolitik denge ihtiyacıdır. Çünkü bölgesel politikalar, tamamen rasyonel ve pragmatik hedeflerle şekillenirler.

Sonuç olarak, bugün yaşananlar bölgemizde ve Ortadoğu'da yeni bir haritalama amaçlı düzen inşası hareketidir. Bu süreçte güvenliğin yalnızca silahlarla değil; algılarla, enerji hatlarıyla ve diplomatik ilişkilerle şekillendiğini görmekteyiz. Eğer bu çok katmanlı yapı doğru okunamazsa, ortaya çıkan sonuç yalnızca bölgesel bir kriz değil; küresel ölçekte bir istikrarsızlık doğuracaktır. Bu nedenle ihtiyaç duyulan şey, daha fazla gerilim değil; daha sağlam bir diyalog zemini, yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı Sn. Recep Tayyip Erdoğan'ın ifadesiyle yeni bir "sulh mimarisi" olmalıdır. Benzer şekilde Azerbaycan Devleti Cumhurbaşkanı Sn. İlham Aliyev'in açıklamasıyla, "atışmanın hızlı bir şekilde sona erdiği, bölgede barışın mümkün olan en kısa sürede sağlandığı" bir iklim oluşturulmalıdır.

Tarih

Dr. Dilgam Ahmad

Yazar | Tarihçi
dilgamahmad@gmail.com

Tebriz Başkonsolosunun Güney Azerbaycan'a İlişkin Raporu

Kaçar Türk hanedanlığının yıkılmasının ardından Pehlevi Hanedanı'nın iktidarı ele geçirmesi ve modern anlamda İran Devleti'nin teşekkül süreci, tarihsel olarak kendi topraklarında yaşayan Azerbaycan Türklerinin sosyo-politik konumunu belirgin biçimde zorlaştırmıştır. Pehlevi yönetimi tarafından inşa edilen ve merkezinde Fars milliyetçiliğinin yer aldığı ideolojik çerçeve, yalnızca kültürel bir dönüşüm projesi olarak kalmamış; aynı zamanda farklı etnik unsurların, özellikle de Türklerin, sistematik biçimde asimilasyonunu hedefleyen bir devlet politikası hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Türk nüfusunun dil, kimlik ve tarihsel hafızasına yönelik baskılar, sonraki dönemlerde de devam edecek olan "Farslaştırma siyaseti"nin temelini oluşturmuştur.

Bununla birlikte, Kuzey Azerbaycan'ın 1920 yılında Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesi ve akabinde Kaçar Hanedanlığı'nın tasfiyesi, Azerbaycan coğrafyasının iki ayrı siyasi yapı içerisinde şekillenmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler, özellikle Güney Azerbaycan'da yaşayan Türk nüfusunun dış dünya ile olan bağlarının zayıflamasına ve bir anlamda siyasal yalnızlığa itilmesine neden olmuştur. Aynı dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin Rıza Şah Pehlevi yönetimiyle geliştirdiği temkinli ve dengeli ilişkiler de bu süreci dolaylı olarak etkilemiştir.

Türk Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış olan Türkiye, uluslararası konjonktürün zorunlulukları çerçevesinde hem Sovyetler Birliği, hem de İran ile dengeli bir dış politika yürütmek durumunda kalmıştır. Bu politika, bir yandan sınır güvenliği ve diplomatik istikrarı sağlamayı hedeflerken, diğer yandan bölgesel hassasiyetler nedeniyle Güney Azerbaycan meselesinin açık bir biçimde gündeme taşınmasını sınırlamıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin resmi dış politika öncelikleri, Güney Azerbaycan'daki Türk varlığının maruz kaldığı sorunlara doğrudan müdahil olmasını engellemiştir.

Buna rağmen, Türk hükümeti, İran'daki Türk kimliğinin durumu hakkında tamamen kayıtsız kalmamış; özellikle, diplomatik temsilcilikler aracılığıyla elde edilen raporlar ve gözlemler doğrultusunda gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu çerçevede, Tebriz Başkonsolosluğu gibi bölgedeki diplomatik misyonlar, Güney Azerbaycan Türklerinin sosyo-kültürel ve siyasal durumuna ilişkin önemli veriler sağlamıştır. Hazırlanan raporlar Ankara'nın konuya dair değerlendirmelerinde başlıca bilgi kaynaklarından biri olmuştur. Söz konusu raporlar, yalnızca dönemin politik atmosferini yansıtmakla kalmamakta, aynı zamanda Güney Azerbaycan Türklerinin kimlik mücadelesini ve karşı karşıya kaldıkları yapısal sorunları anlamak açısından da önemli bir tarihsel belge niteliği taşımaktadır.

Tebriz'den Gönderilen Rapor

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri'nde 2025 yılında gizliliği kaldırılan ve Türkiye'nin Tebriz Başkonsolosluğu tarafından gönderilen bir rapor, hükümetin Güney Azerbaycan'daki Türklüğe yönelik ilgisini ortaya koyması bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Sovyetlerin, belgede kullanılan ifadeyle "İran Azerbaycanı"ndaki faaliyetlerinden söz eden 15 Aralık 1931 tarihli raporda, Güney Azerbaycan'daki Türklerin durumu da ele alınmıştır.

Hariciye Vekâletine gönderilen raporda, bölgedeki Azerbaycan ahali hakkında yapılan değerlendirme şu şekildedir: "Malûmu âlileri olduğu üzere Azerbaycan ahali kâmilin ırkan Türktür ve lisanları da Türkçedir. Her ne kadar, İran hükümeti ırkdaşlarımızı farslaştırmağa uğraşıyorsa da bu husustaki himmet ve faaliyetinden şimdiye kadar bir semere hâsil olmamıştır. Azerbaycan ahalisinin Türklüğe karşı olan merbutiyeti hem esaslî ve hem de hakikidir. Farslığa merbutiyeti bittecrûbe sabit olmayan mahallî ahalisinden kimseye Azerbaycan'da memuriyet verilmez. Hükümetin bize karşı olan husumeti pek bariz bir surette göze çarpar".

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
3 Daire Umum Müdürlüğü
I Şube

Ankara 18 12 1932
Hulâsa Rus tahricatı hakkında

3045
104
Makrem

10.07.2025 tarih ve 148317
Sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekâlete

Sovyetlerin İran Azerbaycan'ındaki faaliyetlerinden ve hudut civarında ittihez ettikleri askeri tedabirden bahs ve bazı malûmatı muhtevi olarak Tebriz Baş Konsolosluğumuzdan alınan 15/12/1931 tarihli raporun bir sureti ilişik olarak yüksek huzurlarına takdim kılınmış efendim.

Hariciye V. Vekili

Takdim
18. 2. 1932

ayrıldı
6.3.1932

030 10 261 757 17

1 H R.

Özetli muharrerata hangi daire ve şube faaliyetle yazıldığına ve numarı ve hususî numaralarının deriç mercedir.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tebriz, 15/12/1931

Rus tahricatı hakkında.

2271/242

Mahrem

10.07.2025 tarih ve 148317
Sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ KALDIRILDI

Hariciye Vekâleti Celilesine

Rusyadan gelenlerden aldığı malûmat üzerine iera ettiğim tahkikat Rusların bu cihetlerde heraretili surette tedabiri askeriyyeye tevessül ettiklerini ve tehiyatın ehemmiyetini teyit ediyor. Böyle sanemais ve lususais tedarikâtı askeriyyenin ne cihete matuf olduğunu bilemiyorum ve hakiki maksati da buradan tahkik etmek müşkildir.

Yalnız 1900 senesinde Tiflis de baş-pohbender bulunduğum sırada 1901 senesi evahirinde Aleksandropoldan (Leninskan) Eriyana temdit edilen demiryolu münasibetile mülğa Hariciye Nezaretine takdim ettiğim mufassal raporu ve Çar hükümetinin İran Azerbaycanı hakkında beslenekte olduğu makasidî der hatırı ettim. Bu raporda her nekadar Azerbaycan ticaretini ve Erzurum-Trabzon transitini Batum menfaatine çevirmek ve bu suretle İran ve bilhassa Azerbaycan ticaretine hakim olmak maksadının mevcudiyetinden bahs etsiş isinde Eriyana temdit edilen yolun bir müddet sonra Tebrise ve hatta Azerbaycanın diğer noktına kadar sokulacağını ve askeri nokta nazarından pek büyük ehemmiyeti olduğunu da ilaveten bildiriydim. Filhakika otuz sene evvel yazmış olduğum rapor da tahmin ettiğim ahvalin kâffesinin hakikat olduğu bugün tebeyyün ediyor.

Çar hükümetinin takip ettiği istila fikirlerini bugünkü Rus Sovyet hükümetinde mesalesef takip etmektedir.

Azerbaycanın ticareti kâmilin Sovyetlerin elinde olduktanbapka bu hususta kendilerine hail olan usuvleri her taraf etmek için hiç bir fedakârlıktan hali kalmadıkları bir çok ef'allerile sabit olmaktadır.

030 10 261 757 17

2

377
186

T.C. BAŞBAKANLIK
DİPLOMATİK ARŞİVİ

-2-

Şu son zamanlarda Erzurum-Trabzon yolunda görülen ufak bir faaliyet ve Revanduz yolunun yakında açılacağı haberi Sovyetleri bazı tedbir ittihazi- na mecbur etmiştir. Ruslar tarafından inşa edilmiş ve İran hükûmetine terk olunmuş demiryol üzerinde seyrüsefer eden trenlerin iki Culfâ arasında durma- dan her iki taraftan işlenmesi ve buradan hareket eden bir trenin Rusyanın her- hangi bir şehrine gidebilmesi için münakerata tevessül edilmesi elbette nazari dikkattir.

Sovyetlerin takip ettikleri maksat yalnız bununla kalmıyor. Bir kaç Vilayetin hududunu teşkil eden Azerbaycanın İranlıların elinde bulunması bizi asla düşündürmese. Rus Sovyeti gibi muassas ve askeri bir hükûmet tarafın- dan mansallah işgali memleketimizin vaziyetinin mucibi endişe olacağı pek ufak bir mütalaa ile anlaşılır. Bir taraftan Sovyetler diğer taraftan İngilizler kemali hareket ve telaşla İranla olan münasebetlerini takviye ediyorlar.

Malûmu âlileri olduğu üzere Azerbaycan ahalisi kâmilan İrkan Türk- tür ve lisanlarında Türktür. Her ne kadar İran hükûmeti ırkdaşlarımızı fars- laştırmaya uğraşıyorsa da bu husustaki himmet ve faaliyetinden şimdiye kadar bir semere hasil olmamıştır. Azerbaycan ahalisinin Türklüğe karşı olan merbu- tiyeti hem esaslı ve hemde hakikidir. Farslıya merbutiyeti bittecrûbe sabit olmayan mahalli ahalisinden kimseye Azerbaycanda memuriyet verilmez. Hükûme- tin bize karşı olan husumeti pek bariz bir surette göze garpar.

Buraya gelip giden tüccarlarımızı takipten hâli kalmazlar. Konsolos- luklarımızı tarassut altında bulundurlar. Tüccarlarımızın Azerbaycanı ziyar- etlerinden bir çok maksatlar takip ettiğimize hükûm ederler ve bu hususta ne- out olmayan fikirlerimizi anlamak için her bir fedakârlığa tevessül ederler:

030	10			261	157	17
-----	----	--	--	-----	-----	----

3

377
186

T.C. BAŞBAKANLIK
DİPLOMATİK ARŞİVİ

-3-

Türkcülüğü bize malûm olan nevati muhtereme ile temsimize mani olmaktan hâli kalmazlar. Bilakis Sovyetlere meclup olan ve Tebrizde oldukça mevki sahibi bulunan nevatin Sovyet konsolosluğu ile münasebatlarına ses vi- karmazlar.

Bu kadar tokayyüdata rağmen bize merbutiyetleri derkâr olan nevati pek sabursuzlukla farsların boyunduruğundan kurtulacakları güne intisar eder- ler.

Tenha bir mahalde tesadüf ettiğiniz köylüye son farsların sualine bila tereddüt yüksek sesle hayır ben Türküm cevabını verir.

Memleketin lisanı Türkçe olduğu halde sinemalarda, dükkânların üzerindeki levhalarda farsçadan başka ermeni ve rus lisanlarını gören halkın iş- birari ve ana lisanlarına merbutiyetleri daha ziyade artıyor.

İrkan, lisanen bize merbut olan Azerbaycan halkının senelerden beri helasi hakkında tarafımızdan hiç bir yardımda ve teşebbüste bulunmamıştır. Halbuki Sovyetler Bankaları ve ticari müesseseleri vasıtasıyla manen ve maddeten yardımdan hâli kalmıyorlar.

Araplarla İngilizler arasında ne ırkı ve ne de dini bir münasebet ol- madığı halde vaktile Bağdat'ta bulunan İngiliz konsolosluğu ortaya döktüğü İn- giliz Liralarıyla bugünkü vaziyeti tehiye etmiş idi. Binaenaleyh tarafımızdan yapılacak ufak bir fedakârlık ırkdaşlarımızın bizlere karşı olan merbutiyetle- rini takviye edeceğinde şüphe yoktur.

Bir taraftan Sovyetlerin diğer cihetten İngilizlerin tehiyatını nazari dikkate alarak müteyakkız bulunmuşluklarımız ve ilk fırsattan istifade et- meklüğümüzün kesin olduğunu arz eyerim.

Baş - Konsolos

030	10			261	157	17
-----	----	--	--	-----	-----	----

4

Başkonsolos, Türkiye'den İran'a gelen şahıslara karşı da olumsuz muamelede bulunduğunu ifade etmiştir: "Buraya gelip giden tüccarlarımızı takipten hâli kalmazlar. Konsolosluklarımızı tarassut altında bulundurlar. Tüccarlarımızın Azerbaycan'ı ziyaretlerinden birçok maksatlar takip ettiğimize hüküm ederler ve bu hususta mevcut olmayan fikirlerimizi anlamak için her bir fedakârlığa tevessül ederler".

Başkonsolos, Güney Azerbaycan'daki ahalinin Türklük kimliğinin bilincinde olduğunu kesin bir şekilde ifade etmiştir:

"Tenha bir mahalde tesadüf ettiğiniz köylüye: -Sen Fars mısın?- sualine bila tereddüt yüksek sesle, "- Hayır, ben Türküm"- cevabını verir. Memleketin lisanı Türkçe olduğu halde sinemalarda, dükkânların üzerindeki levhalarda Farsçadan başka Ermeni ve Rus lisanlarını gören halkın işbirari [kırgınlık] ve ana lisanlarına merbutiyetleri daha ziyade artıyor. İrkan, lisanen bize merbut olan Azerbaycan halkının senelerden beri tarafımızdan hiç bir yardımda ve teşebbüste bulunulmamıştır. Halbuki, Sovyetler, bankaları ve ticari müesseseleri vasıtasıyla manen ve maddeten yardımdan hâli kalmıyorlar. Araplarla İngilizler arasında ne ırkı ve ne de dini bir münasebet olmadığı halde vaktile Bağdat'ta bulunan İngiliz konsolosluğu ortaya döktüğü İngiliz liralarıyla bugünkü vaziyeti tehiye etmiş idi. Binaenaleyh tarafımızdan yapılacak ufak bir fedakârlık ırkdaşlarımızın bizlere karşı olan merbutiyetlerini takviye edeceğinde şüphe yoktur. Bir taraftan Sovyetlerin diğer cihetten İngilizlerin tehiyatını nazari dikkate alarak müteyakkız bulunmuşluklarımız ve ilk fırsattan istifade etmeğimizin kesin olduğunu arz eyerim".

Belgeden anlaşıldığı üzere, Tebriz Başkonsolosu Türkiye'nin Güney Azerbaycan'daki Türklüğe kayıtsız kalmasının doğru olmayacağını vurgulamış; Türkiye'nin kendisini bu sürecin dışında tutması halinde Sovyet Rusya'nın bölgede kendi hegemonyasını tesis edebileceğini öngörmüştür. Nitekim, ilerleyen yıllarda bölgede Sovyetler Birliği ile Birleşik Krallık arasında bir nüfuz mücadelesi yaşanmıştır.

Sonuç

Pehlevi Hanedanı'nın iktidara gelişiyle birlikte İran'da kurumsallaşan Fars milliyetçiliği, Güney Azerbaycan'da yaşayan Türk nüfusun sosyo-politik konumunu derinden sarsmış ve sistematik bir asimilasyon (Farslaştırma) sürecini beraberinde getirmiştir. Ancak dönemin diplomatik kayıtları, özellikle 15 Aralık 1931 tarihli Tebriz Başkonsolosluğu Raporu, devlet eliyle yürütülen bu kimlik dönüştürme projelerinin yerel halk üzerinde beklenen neticeyi vermediğini açıkça ortaya koymaktadır. Aksine, dil ve kültür üzerindeki baskıların, halkın Türk kimliğine olan aidiyet bilincini ve anadiline olan merbutiyetini daha da pekiştirdiği gözlemlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarının getirdiği uluslararası konjonktür ve sınır güvenliği hassasiyetleri nedeniyle, İran ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde dengeli ve temkinli bir siyaset izlemek durumunda kalmıştır. Bu stratejik denge politikası, Türkiye'nin Güney Azerbaycan meselesine doğrudan müdahalesini sınırlamış olsa da, devletin bölgedeki gelişmelere karşı kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Tebriz Başkonsolosluğu gibi diplomatik misyonlar aracılığıyla elde edilen veriler, Ankara'nın bölgedeki Türk varlığının durumunu ve maruz kaldığı yapısal sorunları yakından takip ettiğini kanıtlamaktadır. Raporunda vurgulanan bir diğer kritik husus ise bölgedeki jeopolitik nüfuz mücadelesidir. Başkonsolos, Türkiye'nin pasif kalması durumunda oluşacak boşluğun Sovyet Rusya veya İngiltere tarafından doldurulacağı uyarısında bulunarak, bölgedeki ırkdaşlar ile olan bağların kuvvetlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Diaspora

Prof. Dr. Aslı Sağıroğlu

Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölüm Başkanı
asagioglu@erciyes.edu.tr

Azerbaycan Diasporasının Kalbi Kayseri'de Çarpıyor

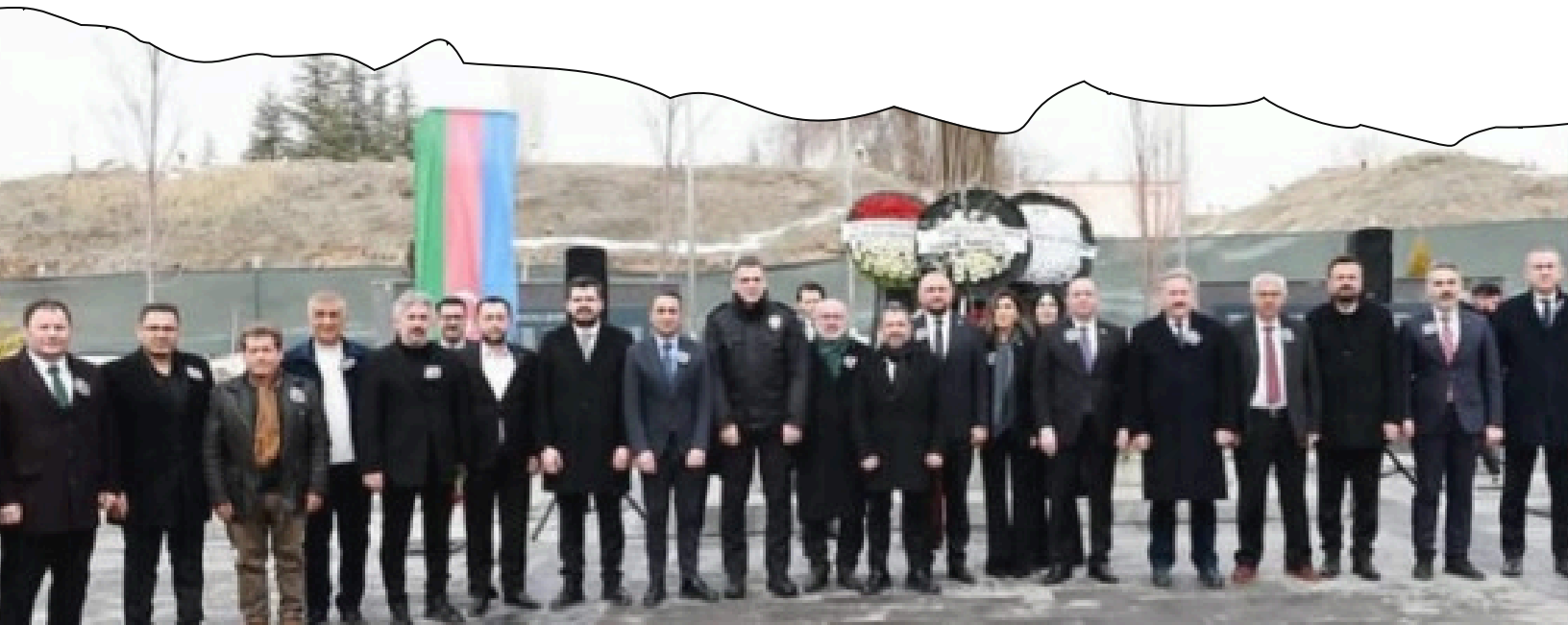
2018 yılında Elshan Ganbarov başkanlığında temelleri atılan Azerbaycan Kültür, Eğitim ve Dayanışma Derneği, şehrimizdeki Azerbaycan diasporasının dağınık yapısını bir araya getirerek "stratejik bir merkez" olma yolunda ilk adımı atmıştır. Dernek, kuruluşundan itibaren yalnızca bir sosyal yardımlaşma odağı değil, aynı zamanda Azerbaycan'ın haklı davasını uluslararası akademik ve diplomatik platformlarda savunan bir fikir birliği olmayı hedeflemiştir.

Bu sürecin en kritik dönüm noktası ise 2020 yılında kazanılan 2. Karabağ Zaferi olmuştur. Zaferin ruhu, derneğin yapısını daha vizyoner bir çerçeveye taşımış ve kurum, sembolik değeri çok yüksek olan Şuşa Azerbaycan Evi ismini alarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu isim değişikliği, Karabağ'ın azatlığının Anadolu'daki bir yansıması ve kültürel diplomasinin bir nişanesidir.

Kurumsal Dönüşüm Ve Vizyoner Liderlik

Şehre Atılan İmza: Somut Projeler ve Sosyal Etki

Kayseri'de gerçekleştirilen projeler, bir diasporanın bulunduğu şehre nasıl değer katabileceğini kanıtlar niteliktedir:

- Hocalı Soykırımı Parkı (2018): Tarihsel hafızanın diri tutulması adına atılmış en somut adımlardan biridir.
- Uluslararası Diplomasi Kanalları: Azerbaycan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Rusya Devlet Duması gibi üst düzey katılımlarla gerçekleştirilen "Dünyada Modern Diyalog" konferansı, Kayseri'nin bölgesel bir diplomasi merkezi haline gelmesine katkı sunmuştur.
- Kardeşlik Köprüleri: 2022 yılında temeli atılan ve 2024 yılında açılışı gerçekleştirilen Şuşa Azerbaycan Evi, bugün eğitimden burs programlarına, kültürel konserlerden akademik konferanslara kadar geniş bir yelpazede Türk dünyası gençliğini birleştiren bir üs konumundadır.

Kayseri - Şuşa: Yerelden Evrensele Kardeşlik

Kayseri'deki diasporanın en kıymetli başarılarından biri kuşkusuz Kayseri ve Şuşa arasındaki "Kardeş Şehir" protokolünün hayata geçirilmesidir. Bu adım, yerel yönetimler ile sivil toplumun uyum içinde çalışmasının bir meyvesi olarak literatürdeki yerini almıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyonu simgeleyen bu ilişki, Türk devletleri arasındaki birliğin yerelde ne denli güçlü kökler saldığını göstermektedir.

Sonuç olarak; Elshan Ganbarov ve çalışma arkadaşları öncülüğünde Kayseri'de yürütülen bu çalışmalar, diasporanın yalnızca bir lobicilik faaliyeti değil, aynı zamanda bir medeniyet inşası olduğunu ortaya koymuştur. Şuşa Azerbaycan Evi, bugün sadece Kayseri'deki soydaşlarımızın değil, tüm Türk dünyasının birlik ve dayanışma merkezlerinden biri olarak geleceğe ışık tutmaktadır.

Bu kurumsal başarı, diğer illerimizdeki diaspora yapılanmaları için de "sürdürülebilir kalkınma ve kültürel diplomasi" adına önemli bir model teşkil etmektedir.

Kayseri'nin Tarihî Mirası ve Türk Dönemi Yapıları

Tarihî Arka Plan

Kayseri, Anadolu'nun en köklü yerleşimlerinden biri olarak, tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu çok katmanlı geçmişini günümüze kadar taşımayı başarmıştır. Antik çağda Mazaka, Roma döneminde ise Caesarea adıyla bilinen şehir, özellikle Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte yeni bir kimlik kazanmıştır. II. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti hâkimiyetine giren Kayseri, bu dönemde önemli bir ticaret, kültür ve ilim merkezi haline gelmiştir.

Kayseri, Anadolu Selçuklu mimarisinin en yoğun ve en nitelikli örneklerini barındıran şehirlerden biri olarak öne çıkar. Bu dönemde inşa edilen yapılar, yalnızca dinî veya sosyal ihtiyaçlara cevap vermekle kalmamış; aynı zamanda estetik kaygılarla şekillenmiş, taş işçiliğinin en ince örneklerini ortaya koymuştur.

Bu bağlamda Hunat Hatun Külliyesi, Selçuklu külliye anlayışının en gelişmiş örneklerinden biri olarak dikkat çeker. Kesme taş işçiliği, geometrik süslemeleri ve mekânsal düzenlemesiyle yalnızca bir ibadet alanı değil, aynı zamanda bir sosyal yaşam merkezi olarak tasarlanmıştır.

Gevher Nesibe Darüşşifası ise tıp tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Şifahane ve medreseden oluşan bu kompleks, Selçukluların bilimsel bilgiye verdiği önemi somut bir biçimde ortaya koyar. Özellikle avlu etrafında düzenlenen mekânlar, dönemin eğitim anlayışını yansıtan planlama özellikleri göstermektedir. Bunun yanı sıra Döner Kümbet, Selçuklu türbe mimarisinin en zarif örneklerinden biridir. Silindirik gövdesi ve üzerindeki zengin taş kabartmaları, estetik ve sembolik anlamı bir araya getirmektedir.

Ticaret Yapıları ve Kervansaraylar

Kayseri'nin tarihî kimliğinin önemli bir parçası da ticaret yapılarıdır. İpek Yolu üzerinde stratejik bir konuma sahip olan şehir, Selçuklu döneminde önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir.

Sultan Hanı, bu ticari ağın en önemli duraklarından biri olarak kabul edilir. Yüksek duvarları, anıtsal taş kapısı ve geniş avlusu ile tüccarlara güvenli bir konaklama alanı sunmuştur. Bu yapı, Selçuklu ticaret sisteminin ne denli organize ve gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Şehir merkezinde yer alan kapalı çarşı ve hanlar ise Osmanlı döneminde de ticaretin sürekliliğini sağlamıştır. Bu yapılar, Kayseri'nin ekonomik hayatının kalbi olmuş ve zanaatkarlık geleneğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Osmanlı Dönemi Yapıları ve Şehir Dokusu

Osmanlı döneminde Kayseri'de inşa edilen yapılar, Selçuklu mirasının üzerine daha sade fakat işlevsel bir mimari anlayışla eklenmiştir. Bu dönemde özellikle camiler, çeşmeler ve küçük ölçekli külliyeler ön plana çıkmaktadır.

Kurşunlu Camii, Osmanlı mimarisinin şehirdeki önemli temsilcilerinden biridir. Daha sade süslemelere sahip olmakla birlikte, plan düzeni ve işlevselliği ile dikkat çeker.

Osmanlı şehircilik anlayışı doğrultusunda inşa edilen çeşmeler ve küçük kamusal yapılar, günlük yaşamın önemli bir parçası olmuş; su kültürü ve sosyal etkileşim alanları açısından önemli işlevler üstlenmiştir.

Kültürel Süreklilik ve Mimari Kimlik

Kayseri'deki tarihî yapılar, yalnızca geçmişin izlerini taşıyan mimari unsurlar değil; aynı zamanda bir medeniyetin sürekliliğini gösteren canlı belgelerdir. Selçuklu'nun anıtsal ve süslü mimarisi ile Osmanlı'nın daha sade ve fonksiyonel yaklaşımı, şehirde bütüncül bir tarihî doku oluşturmuştur. Bu yapıların ortak özelliği, taş malzemenin ustalıklı kullanılması ve dayanıklılığın estetikle buluşturulmasıdır. Günümüzde hâlâ ayakta olan bu eserler, Kayseri'nin tarih boyunca bir kültür, ticaret ve bilim merkezi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Genel Değerlendirme

Kayseri'nin tarihî yapıları, Anadolu'daki Türk-İslam medeniyetinin gelişimini izlemek açısından önemli birer belge niteliğindedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler, şehrin sadece bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda bir medeniyet merkezi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bugün Kayseri'de ayakta duran bu yapılar, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü işlevi görmekte; kültürel mirasın korunması ve aktarılması açısından büyük bir değer taşımaktadır. Bu yönüyle Kayseri, tarihî derinliği ve mimari zenginliği ile Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Kayseri'deki Azerbaycan Diasporası: Kurumsallaşma ve Kültürel Diplomasinin Stratejik Üssü

Prof. Dr. Aşlı SAĞIROĞLU

Türk dünyasının kadim şehirlerinden biri olan Kayseri, son yıllarda yalnızca ekonomik ve sanayi atılımlarıyla değil, aynı zamanda sivil toplum hafızası ve diaspora faaliyetlerindeki başarısıyla da dikkat çekmektedir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki "iki devlet, tek millet" şiarının yerel düzeyde nasıl bir kurumsal vizyona dönüştüğünü anlamak için, Kayseri'de 2018 yılından bu yana yürütülen sistemli çalışmalara bakmak kâfidir.

Edebiyat

İlim Bağcı

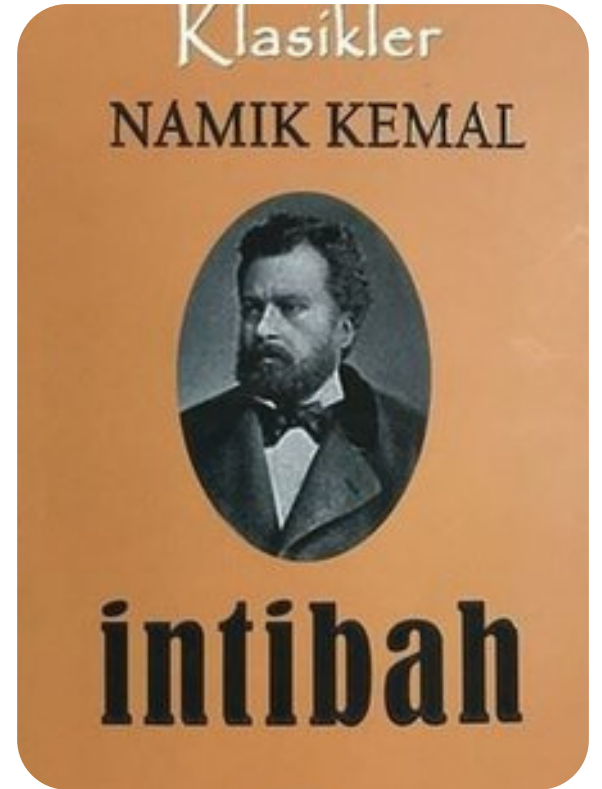
Araştırmacı, Yazar
ilimbagel.76@hotmail.com

İntibah

Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı romanı olan İntibah Osmanlı aydını Namık Kemal tarafından kaleme alınmıştır. Namık Kemal gazeteci, bürokrat, siyasetçi, filozof, tarihçi ve edebiyatçı olarak Türk edebiyatına ve döneme damgasını vurmuştur.

Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'nin gerekli hukukive sosyal şartlarıyerine getirerek batılı medeniyetler tarafından kabul görmek için çabaladığı bir dönemdir. Namık Kemal iyi eğitim almış, Avrupa görmüş bir Türkaydını olarak dönemin yönetimini gerek gazete yazıları ile gerekse romanları ile yönlendirme gayretindedir. Devletin ileri kademelerinde görev alan Namık Kemal dönemin aydınlarına edebiyat ve siyasi fikir olarak öncülük etmiştir. Yazar, romanlarında vatan sevgisi, modernleşme ve siyasi olayları konu almıştır. Genellikle, romanlarını sürgün ve hapis yattığı dönemlerde yazan Namık Kemal dönemin gerçeklerini cesurca kâğıda dökmekten çekinmemiştir.

Türk edebiyatında dönüm noktası olan İntibah; zengin, hassas, tecrübesiz, iradesiz, duygusal olan Ali Bey'in hayatını konu almaktadır. Ali Bey Osmanlı soylusu bir ailenin tek çocuğudur. İyi bir eğitim alıp sarayda iyi pozisyonda bir iş bulmuştur. Babasını erken yaşta kaybetmiş ve annesiile birlikte aile konağında yaşamaktadır. Hayat tecrübesi olmayanbu genç delikanlı dönemin gözde mekânı olan İstanbul Çamlıca'da Mahpeker adında bir kadına âşık olur. Mahpeker çıkarıcı, sinsî ve acımasız bir karakterdir. Annesi Fatma Hanım oğlunun durumunu eşraftan öğrenir ve bu ilişkiye mani olmaya çalışır. Fakat Ali Bey kendisini bu ilişkiye o kadar kaptırmıştır ki annesinin tüm çabalıları sonuçsuz kalır. Fatma Hanım son çare oğlu için Dilaşup adında dünyalar güzeli bir cariye satın alır.

Dilaşup romanda fedakâr ve sadakati temsil etmektedir. Ali Bey Mahpeker'in gerçek yüzünü görüp ondan ayrılarak Dilaşup adındaki cariye ile evlenir. Mahpeker bu ayrılığı kabullenemez ve Ali Bey ile Dilaşup'dan intikam almanın planlarını yapar. Planları sonuç verir ve Mahpeker Ali Bey ile Dilaşup'u ayırmayı başarır. Ali Bey Mahpeker tarafında iftiraya uğrayan Dilaşup'u bir köle tüccarına satar. Mahpeker bu durumu öğrenip Dilaşup'u köle tüccarından alır ve ona haftalarca işkence eder. Sonunda Ali Bey gerçeği öğrenip çok pişman olur. Fakat artık iş işten geçmiştir ve son pişmanlık fayda vermez.

Yazar, romanda Ali Bey ve Dilaşup üzerinden "Divan Edebiyatı" beyitleri ekleyerek anlatımı güçlendirmiştir. Namık Kemal dönemin romantizm akımından etkilenmiştir. Güçlü üslubu ve sağlam olay örgüsüne sahip olan roman dönemin edebiyat anlayışı olan "Sanatçılar toplum için sanat yapar" anlayışı ile yazılmıştır. Romandaki karakterler iyi ve kötü olarak uç noktalara konumlandırılmıştır. Ali Bey üzerinden yanlış "Batılılaşma" ve sefahat düşkünlüğünün sonucu eleştirilmiştir. Romanda topluma ders verme amacı vardır. Namık Kemal, Tanzimat döneminin toplum üzerinde oluşturduğu modernleşme ve "Batılılaşma Akımlarının" Osmanlı geleneklerine zarar verebileceğini öngörerek toplumu yazılarında aydınlatmıştır. Türk edebiyatının ilk romanı olma özelliğini taşıyan bu eser, gerek kurgusal derinliği gerekse akıcı üslubuyla dikkate değerdir. Edebiyatseverlerin kütüphanesinde bulunması gereken bu kıymetli yapıtı okumanızı tavsiye eder, keyifli okumalar dilerim.

Müzik

Reziyye Mammedova

Müziyen
reziyyemamedova@gmail.com

Fikret Amirov

Uluslararası platformda Azerbaycan'ı temsil eden milli bestecilik ekolünün seçkin simalarından biri olan Fikret Amirov, sanat hayatı boyunca derin izler bırakmış müstesna bir figürdür. Bestecinin sanatsal üretimi, 20. yüzyıl Azerbaycan müzik tarihinin en dikkate değer ve görkemli dönemlerinden birini teşkil etmektedir.

Bestecinin sanatsal yaklaşımı ve estetik paradigması, geniş bir kitleye hitap edebilecek mahiyette şekillenmiştir. Azerbaycan musiki kültürünün evrensel ölçekte tescilini hedefleyen Amirov, eserlerini yerel sınırların ötesinde, uluslararası bir perspektifle inşa etmiştir. Nitekim sanatçının müziğe dair temel aksiyomlarından biri, bir halkın kültürel kimliğinin ve özgün benliğinin ancak o toplumun musikisi aracılığıyla kavranabileceği yönündedir.

Fikret Amirov, 22 Kasım 1922 tarihinde Gence'de, musikişinas bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası Meşedi Cemil Amirov; tanınmış bir tar sanatçısı, muğam icracısı ve müzik eğitimcisi olarak Azerbaycan müzik kültüründe seçkin bir konuma sahiptir. Aslen Şuşalı olan Meşedi Cemil, müzik geleneği bakımından Güney Kafkasya'nın en önemli merkezlerinden biri kabul edilen bu kültürel havzada yetişmiştir.

Meşedi Cemil'in girişimleri neticesinde 1920'li yıllarda Gence'de ilk müzik orkestrası teşkil edilmiş ve ilk müzik okulu faaliyete geçirilmiştir. Söz konusu kurum bünyesinde tar ve müzik teorisi dersleri veren Meşedi Cemil, aynı zamanda "halk çalgıları orkestrası"nın şefliğini yürütmüştür. Bu doğrultuda Amirov, çocukluk evresinden itibaren yoğun bir müzikal atmosfer içerisinde neşvünema bulmuş; özellikle muğam ve halk müziği geleneğiyle erken yaşlarda iletişim kurmuştur.

1928 yılında Meşedi Cemil Amirov'un vefatı neticesinde ailenin sorumluluğu anne Dürdane Hanım'a intikal etmiş; bu süreçte altı çocuklu aile, sosyo-ekonomik açıdan meşakkatli bir dönemden geçmiştir. Henüz küçük yaşta olmasına karşın Fikret Amirov, içinde bulunduğu dezavantajlı koşulların sanatsal gelişimini engellemesine izin vermemiş ve babasının estetik mirasını sürdürme kararlılığı göstermiştir.

Bu dönemde Amirov, kendisinden bir yaş büyük olan ablası Yaxşı Hanım ile müşterek müzikal çalışmalar yürütmüş; ablasının vokal icralarına tar ile refakat etmiştir. Söz konusu kolektif sanatsal faaliyetler, kardeşlerin erken yaşlardan itibaren hem akademik çevrelerde hem de kamusal alanda kayda değer başarılar elde etmelerine ve dikkat çekmelerine zemin hazırlamıştır.

İlk müzik eğitimini Gence'de tamamlayan Amirov, tar icrasını henüz küçük yaşlarda tecrübe etmiş ve bu alandaki üstün yeteneğini kısa sürede tezahür ettirmiştir. Çocukluk evresinde hanendelerin ve aşıkların performanslarını titizlikle analiz etmesi ve gözlemlemesi, sanatçının müzikal tahayyülünün ve estetik dünyasının şekillenmesinde temel belirleyici unsurlar olmuştur. Eğitim hayatına babası tarafından Gence'de tesis edilen musiki okulunda adım atan Amirov, tar sınıfından mezuniyetinin ardından 1938 yılında kompozisyon alanında uzmanlaşma kararıyla Bakü'ye yönelmiştir. Bakü'deki akademik serüveni sırasında, babasının yakın dostu olan büyük besteci Üzeyir Hacıbeyli'nin hamiliğinde eğitimini sürdürmüştür. Sanatçının kendi beyanlarında da önemle vurguladığı üzere, Hacıbeyli'nin bu evredeki himayesi ve metodolojik yönlendirmeleri, Amirov'un profesyonel gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Bir yıl sonra Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'na kabul edilen Amirov; burada Azerbaycan halk müziğinin teorik ve pratik esaslarına dair eğitimini Üzeyir Hacıbeyli'den, kompozisyon disiplinine ilişkin öğrenimini ise Profesör B. Zeydman'dan alarak akademik formasyonunu tahkim etmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Amirov'un müzikal faaliyetlerine zorunlu bir ara vermesine sebebiyet vermiştir. Voronej Cephesi'nde aktif görev alan sanatçı, yaralanması neticesinde gördüğü hastane tedavisinin ardından terhis edilmiştir. 1942–1945 yılları arasında Gence'de Filarmoni müdürlüğü ve sanat yönetmenliği görevlerini yürütmüş, eş zamanlı olarak müzik okulunun yönetimini de üstlenmiştir. 1945 yılında akademik eğitimine geri dönen Amirov, üç yıl sonra konservatuvardan mezun olmuş ve mezuniyet projesi (diploma çalışması) olarak "Yıldız" (Ulduz) operasını telif etmiştir.

İdari kariyerine 1946–1947 yıllarında Azerbaycan Devlet Filarmonisi'nde sanat yönetmeni; 1956–1959 yılları arasında ise Azerbaycan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu'nda müdür olarak devam etmiştir.

Besteci, kompozisyonlarında Azerbaycan halk müziğinin melodik ve ritmik öğelerini, muğamın strüktürel prensiplerini ve doğaçlama geleneğini maharetle harmanlamıştır. Bu unsurları varyasyon ve polifonik gelişim teknikleriyle eklemeyerek özgün bir müzikal diskur inşa etmiştir. Söz konusu metodoloji, eserlerinde milli müzik karakteri ile modern bestecilik pratiklerinin dengeli bir sentezini yansıtmaktadır.

Fikret Amirov, dünya müzik literatürüne "senfonik muğam" adlı yeni bir tür kazandırarak, milli senfonik müzik ve küresel kültürde "Doğu Senfonizmi" ekolünün kurucusu olmuştur. Amirov'un senfonik muğamları, Avrupa senfonizminin geleneksel formlarından farklılaşarak nev-i şahsına münhasır bir ifade sistemi geliştirmiş; bu özelliğiyle ulusal senfonik müziği evrensel sanat standartlarına taşımıştır. Sanatçının uzun soluklu ve titiz yaratıcı arayışlarının bir tezahürü olan bu yaklaşım, bilhassa "Şur" ve "Kürd-Ovşarı" senfonik muğamlarında somut bir biçimde müşahede edilmektedir.

Söz konusu iki eser, 8 Ağustos 1948 tarihinde Bakü'de, Azerbaycan'ın seçkin şefi ve bestecisi Niyazi yönetimindeki Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrası tarafından ilk kez icra edilmiş ve kısa sürede uluslararası müzik otoritelerinin dikkatini celbetmiştir. Bu başarının somut bir nişanesi olarak eserler, 1949 yılında Stalin Ödülü ile taltif edilmiştir.

“Şur” ve “Kürd-Ovşarı”, yalnızca Amirov’un bestecilik kariyerinin zirve noktalarını teşkil etmekle kalmamış; aynı zamanda 20. yüzyıl senfonik müziğinde yenilikçi bir paradigmanın en önemli temsilcileri arasında konumlandırılmıştır.

Amirov’un bu özgün çizgisi, Azerbaycan halk müziğinin köklü birikimi ile Üzeyir Hacıbeyli geleneğini modern bestecilik teknikleriyle sentezleme kabiliyetine dayanmaktadır. Bu doğrultuda sanatçı, ulusal müzik dilini evrensel bir ifade düzeyine taşıyarak "Doğu Senfonizmi" olarak nitelendirilen özgün bir estetik paradigma inşa etmiştir. Nitekim “Gülistan-Bayatu Şiraz” senfonik muğamı, “Nizami” Senfonisi, “Azerbaycan Süiti”, “Sevil” operası, “Binbir Gece” balesi, “Azerbaycan Kapriçyosu”, “Nesimi” koreografik poeması, “Senfonik Danslar” ve çeşitli vokal-enstrümantal yapıtları, bu yaklaşımın farklı formlardaki tezahürleri olarak dünya müzik literatürüne kayda değer katkılar sağlamıştır.

Fikret Amirov’un sanatsal üretim yelpazesi oldukça geniş bir spektruma yayılmakla birlikte; senfonik müzik ve sahne eserleri, bestecinin en yüksek sanatsal başarıya ulaştığı türler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi’nin doğumunun 800. yıl dönümü anısına telif ettiği ve 1947 yılında Moskova’da prömiyeri gerçekleştirilen “Nizami’nin Anısına” başlıklı yaylı çalgılar senfonisi, ulusal motiflerin senfonik yapı içerisinde maharetle işlendiği bir başyapıt olarak dikkat çekmektedir. Nikolai Anosov yönetimindeki SSCB Devlet Orkestrası tarafından icra edilen ve büyük beğeni toplayan bu eser, Amirov’un kendine has müzikal üslubunun erken dönemdeki en somut göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu çalışma aynı zamanda, bestecinin şairin entelektüel kişiliğine ve edebi mirasına duyduğu derin saygının sanatsal bir tezahürü niteliğindedir.

“Nizami” Senfonisi, daha sonra 1965 yılında Londra’daki Royal Festival Hall’da gerçekleştirilen konserde geniş bir dinleyici kitlesi tarafından büyük bir takdirle karşılanmıştır. Eserin kendine özgü tını evreni ve güçlü melodik strüktürü, dinleyiciler üzerinde derin bir tesir bırakmıştır.

Fikret Amirov’un müziği, fevkalade bir cazibe ve tesir gücüne haizdir. Bestecinin sanatsal mirası, kapsamlı ve çok boyutlu yapısıyla tebarüz etmekte olup; Azerbaycan halk musikisi ve ulusal kültür dinamikleriyle sarsılmaz bir bağ içerisindedir. Amirov’un müzikal diskurunun en distinktif vasıflarından biri ise şüphesiz melodik zenginliğidir. Nitekim Dmitri Şostakoviç, “Fikret Amirov, zengin bir melodik dehaya sahiptir; melodi, onun sanatının ontolojik özünü teşkil eder.” ifadeleriyle sanatçının bu karakteristik yönüne vurgu yapmıştır.

Besteci, sanatsal üretiminin erken safhalarında, 1948 yılında opera türüne matuf çalışmalar gerçekleştirmiştir. Konservatuvar eğitiminin nihayetinde mezuniyet projesi (diploma çalışması) olarak tek perdelik “Yıldız” (Ulduz) operasını telif etmiştir. Günümüze yalnızca el yazması nüshasıyla ulaşan bu eser, henüz neşredilmemiştir. Amirov, söz konusu çalışma vasıtasıyla kayda değer bir bestecilik tecrübesi edinmiş; opera türüne özgü üslup parametrelerini ve ifade imkânlarını içselleştirmiştir. Tek perdelik operanın librettosu ise Azerbaycan halk sanatçısı İsmayıl Hidayetzade tarafından kaleme alınmıştır.

1953 yılında telif edilen ikinci operası “Sevil”, Azerbaycan edebiyatının müstesna dramaturglarından Cafer Cabbarlı’nın aynı adı taşıyan dramından realize edilmiştir. Bu yapıt, Azerbaycan müzik tarihinde modern bir temayı işleyen ilk lirik-psikolojik opera örneği olarak literatürde seçkin bir konuma sahiptir.

Eser; melodik derinliği, karakterlerin strüktürel netliği ve orkestrasyonun senfonik yetkinliği ile tebarüz etmektedir. Başrolleri üstlenen Firangiz Ahmedova (Sevil) ve Reşid Behbudov (Balaş), sergiledikleri üstün performanslarla operanın sahne başarısının tahkim edilmesinde belirleyici bir rol oynamışlardır.

Eserde, Doğu kadınının toplumsal ve bireysel hakları uğruna yürüttüğü mücadele merkezi bir izlek olarak benimsenmiş; bu vasfıyla dönemin sosyal gerçekliğiyle paralellik arz eden bir muhteva sunulmuştur.

Amirov, figürlerin psikolojik derinliğini ön plana çıkararak onları evrensel bir anlatı düzlemine taşımış ve bu sayede ulusal tematiği, uluslararası bir ifade diliyle başarılı bir biçimde sentezlemiştir.

“Sevil” operası, Üzeyir Hacıbeyli'nin “Köroğlu” operasından sonra Azerbaycan opera literatürünün en seçkin yapıtlarından biri olarak addolunmakta ve ilk sahnelenişinden itibaren sanatsal değerini muhafaza etmektedir. Nitekim dönemin müzik otoriteleri nezdinde de bu eser, yalnızca Azerbaycan musiki kültürü açısından değil, daha geniş bir entelektüel ve kültürel bağlamda müstesna bir kazanım olarak tescil edilmiştir.

Aynı dönemde besteci; Elmira Nazirova ile müşterek bir çalışma olan “Arap Temaları Üzerine Piyano Konçertosu”, Hüseyin Cavid'in “Şeyh Senan” başlıklı dramı için telif edilen sahne müziği ve Üzeyir Hacıbeyli'nin aziz hatırasına ithafen oda orkestrası formunda kaleme aldığı “Elegie” gibi yapıtları literatüre kazandırmıştır.

Besteci, "Doğu Senfonizmi" paradigmasını tahkim etmeye devam ederek bu ekseninde “Azerbaycan Süiti”, “Azerbaycan Kapriçyosu”, “Senfonik Danslar”, “Çocuk Albümü” (senfonik orkestra düzenlemesi), “Senfonik Portreler”, “Nesimi Efsanesi” ve “Azerbaycan Gravürleri” gibi dikkat çekici yapıtlar neşretmiştir.

Sanatçının uzun yıllara sarıh yaratıcı arayışlarının tepe noktasını, meşhur Arap masallarından mülhem telif ettiği “Binbir Gece” balesi teşkil etmektedir. 1980 yılında SSCB Devlet Ödülü ile taltif edilen bu eser, Amirov'un sanatsal olgunluk evresinin en güzide mahsullerinden biri olarak kabul edilmektedir. Eser; zengin enstrümantasyonu, dinamik ritmik strüktürü ve sahne sanatlarıyla kurduğu organik bağ sayesinde öne çıkmakta; müzik, koreografi ve görsel bileşenlerin estetik uyumuyla Doğu masallarının atmosferini dramatik bir yetkinlikle yansıtmaktadır.

Fikret Amirov, 1971 yılında son senfonik muğamı olan “Gülistan Bayatı-Şiraz”ı telif etmiştir. Klasik İran edebiyatının müstesna simaları Sadi-i Şirazi ve Hafız-ı Şirazi'nin şiirsel mirasından mülhem olan Amirov, bu senfonik muğamını söz konusu şairlerin aziz hatıralarına ithaf etmiştir. Sanatçı, eserin kompozisyon sürecinde ilgili şairlerin vatanlarını bizzat müşahade etmiş ve kabirlerini ziyaret ederek bu kültürel atmosferi sanatsal tefekkürüne dâhil etmiştir.

Fikret Amirov, vokal müzik literatürüne de kayda değer eserler kazandırmıştır. Besteci; Nizami Gencevi, Mikhail Lermontov ve Alexander Pushkin gibi dünya edebiyatının dev isimlerinin yanı sıra Süleyman Rüstem ve Mirvarid Dilbazi gibi şairlerin lirik metinlerinden mülhem çeşitli şarkı ve romanslar telif etmiştir.

Bu çerçevede; Nizami Gencevi'nin dizeleri üzerine "Gülüm", Lermontov'un şiiri üzerine ise "Ulduz" başlıklı romansları bestelemiştir. Ayrıca Puşkin'in doğumunun 150. yıl dönümü münasebetiyle, şairin metni temelinde tenor ve bariton için senfonik orkestra refakatinde icra edilmek üzere "Kış Yolu" başlıklı vokal poemayı literatüre dâhil etmiştir.

Fikret Amirov, 1952 yılında hekim Aida Amirova ile hayatını birleştirmiştir. Bu evlilikten Cemil ve Sevil isminde iki evlatları dünyaya gelmiştir. 1930 doğumlu olan Aida Amirova, Bakü'deki ortaöğrenimini üstün başarı göstererek altın madalya ile tamamlamış; ardından Azerbaycan Devlet Tıp Üniversitesi'ne kabul edilerek 1952 yılında tedavi-profilaktika alanından yüksek dereceyle mezun olmuştur. Aida Amirova, 1 Eylül 1983 tarihinde vefat etmiştir.

Bestecinin yapıtları; Niyazi (Azerbaycan), Natan Rakhlin, Nikolai Anosov, Gennadi Rozhdestvensky, A. Staseviç ve Yevgeny Svetlanov (Rusya), Leopold Stokowski (ABD), Charles Munch (Fransa) ile Hermann Abendroth (Almanya) gibi uluslararası çapta saygın orkestra şefleri tarafından idare edilmiştir. Bu eserler, Carnegie Hall (New York) ve Royal Festival Hall (Londra) başta olmak üzere, dünya genelinde prestijli pek çok konser salonunda icra edilerek geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

Amirov'un eserleri, yalnızca Azerbaycan sınırları dahilinde kalmamış; Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere, Fransa, Meksika, İran, Türkiye, Mısır, İsveç ve Fas gibi geniş bir coğrafyada dinleyiciyle buluşmuştur. Bu süreçte bestecinin yapıtları yüksek sanatsal takdir toplamış ve Azerbaycan kültürel diplomasisinin küresel ölçekte tahkim edilmesine muazzam katkılar sağlamıştır.

Fikret Amirov'un yaratıcı projeksiyonu; Batı müzik kültürü, Doğu halklarının musiki gelenekleri ve Azerbaycan folkloru gibi heterojen kaynakların senteziyle şekillenmiştir. Sanatçının eserleri, distinktif ve özgün bir müzikal kimlik arz etmesi hasebiyle tebarüz etmekte; bu niteliğiyle heterojen bir dinleyici kitlesi üzerinde kalıcı tesirler bırakmaktadır.

Sanatsal üretimiyle yalnızca müzikal bir çeşitlilik sunmakla kalmayan Amirov, aynı zamanda derinlikli bir duyuş ve ifade evreni inşa etmiş; ulusal kültürel aidiyetini kompozisyonlarına yüksek bir estetikle nakşetmiştir. Besteci, çeşitli mülakatlarında Azerbaycan musikisinin evrensel tescilini arzuladığını ve bu musikinin, toplumsal kimliğin en hayati taşıyıcısı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Amirov'un estetik paradigması, Doğu ve Batı kültürleri arasında sofistike bir denge kurma arayışı olarak nitelendirilebilir. Müziğinde, evrensel müzik grameri ile yerel değerlerin organik bir bütünlüğü müşahede edilmektedir.

Fikret Amirov'un 62 yaşını ikmal etmeden vefat etmesi, tasavvur aşamasındaki bazı yaratıcı projelerinin akim kalmasına sebebiyet vermiştir. Sanatçı, son röportajlarından birinde, keman ve orkestra için bir muğam konçertosu planladığını ve bu eserde Azerbaycan halk müziğinin modal (makamsal) strüktürünü realize etmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Söz konusu yapıtı, hamisi ve Azerbaycan profesyonel bestecilik ekolünün kurucusu Üzeyir Hacıbeyli'ye ithaf etmeyi amaçlayan Amirov, bu çalışmayı UNESCO tarafından anılması öngörülen Hacıbeyli'nin 100. doğum yılı etkinliklerine yetiştirmeyi tasarlamıştır.

Bestecilik kariyerinin yanı sıra Amirov, akademik ve idari düzlemde de kritik sorumluluklar üstlenmiştir. Azerbaycan Besteciler Birliği'nde sekreterlik, SSCB Besteciler Birliği'nin II. Tüm Birlik Kongresi'nde ise yönetim kurulu üyeliği görevlerini deruhte etmiştir. 1947 yılında Azerbaycan Devlet Filarmonisi'nin sanat yönetmenliğini deruhte eden sanatçı, 1956–1959 yılları arasında M. F. Ahundov adına Azerbaycan Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu'nun genel müdürlüğü makamında bulunmuştur.

Sanat hayatı süresince pek çok prestijli ödül ve unvanla taltif edilen Amirov; 1949 yılında “Şur” ve “Kürd-Ovşarı” senfonik muğamları ile Stalin Ödülü’ne (II. derece) layık görülmüştür. 1955’te Azerbaycan SSC Emektar Sanatçısı, 1958’de Azerbaycan SSC Halk Sanatçısı ve 1965’te SSCB Halk Sanatçısı unvanlarını ihraz etmiştir. 1959 ve 1982 yıllarında Lenin Nişanı ile onurlandırılan besteci; 1967’de Azerbaycan SSC Lenin Komsomol Ödülü’nü, 1974’te Azerbaycan SSC Devlet Ödülü’nu ve 1980’de SSCB Devlet Ödülü’nü kazanmıştır. 1982 yılında Sosyalist Emek Kahramanı payesini alan sanatçı, aynı yıl Bakü’de vefat etmiş ve naaşı, seçkin şahsiyetlerin ebedi istirahatgahı olan “Birinci Fahri Hıyaban”da (Fahri Kabristanlığı) toprağa verilmiştir.

Fikret Amirov’un musikisi, yerel köklerden beslenerek evrensel bir hitabet gücüne erişmiş; bu özelliğiyle yalnızca kendi devrini değil, müteakip nesilleri de etkilemeye devam eden bir ekol oluşturmuştur. Geleneksel müzik bileşenlerini modern kompozisyon teknikleriyle eklemlenen vizyoner tutumu, eserlerini ölümsüz kılan temel saiktir. Bu çerçevede Amirov’un sanatsal mirası, hem Azerbaycan müzikolojisinin gelişiminde hem de dünya müzik literatüründe sarsılmaz bir mevki edinmiştir.

Kültür

Kemale Cabbarova

Harı Bülbül Azərbaycan Medeniyet Derneği | Başkan
haribulbulmedeniyetderneği@gmail.com

Bir Efsanenin Ardından: Rasim Balayev'in Sarsılmaz Sanatı ve Ebediyete Uzanan Yolculuğu

Azərbaycan sinematografisinin yaşayan efsanelerindən, sanatın sarsılmaz sütunlarından biri olan Rasim Balayev, 8 Ağustos 1948 tarihinde Ağsu'da dünyaya gözlerini açmıştır. Ailenin en büyük evladı olan Balayev, uzun boyuna tezat teşkil eden narin yapısıyla dikkat çeken bir çocukluk geçirmiş; hatta küçük kardeşleri fiziksel olarak kendisinden daha yapılı bir görünüm sergilemiştir. Ancak onun asıl temayüz eden özelliği, öğrenmeye duyduğu sarsılmaz tutkuydu. Henüz beş yaşında alfabeyi söküp altı yaşında kimseden yardım almadan kitap okumaya başlayan Balayev, 1974 yılında başladığı eğitim hayatında, edebiyat öğretmenininin de tesiriyle sanatın büyüğü dünyasına kalıcı bir adım atmıştır.

1969 yılında Azərbaycan Devlet İncəsənət İnstitutu'ndan mezuniyetini müteakip, "Ulduzlar sönür" (Yıldızlar Sönmez) adlı yapımda küçük bir rolle profesyonel kariyerine merhaba demiştir.

Sanatçının asıl büyük çıkışı ve kitleler nezdinde bir ikona dönüşmesi; "Nesimi", "Babek" ve "Dede Korkut" filmlerindeki muazzam performansları neticesinde gerçekleşmiştir. Bu roller kendisine yalnızca şöhret getirmemiş, aynı zamanda halkın kalbinde müstesna bir yer edinmesini sağlamıştır.

"Azərbaycanfilm" bünyesinde faaliyet gösteren kinoaktyor tiyatro stüdyosunda da mesai harcayan Balayev, yalnızca başrollerde değil, epizodik karakterlerde dahi yüksek bir ustalık sergilemiştir. "Bu şirin söz, azadlıq", "Senin birinci saatın", "Xoşbəxtlik səhnəsi", "Mən hələ qayıdacağam" ve "Birisigün gecəyarısı" gibi filmlerdeki kısa süreli performansları, onun oyunculuk tekniğindeki derinliği ve karakter analizindeki maharetini gözler önüne sermiştir. Sanatçı, "Özbəkfilm" ve "Mosfilm" gibi prestijli stüdyolarda yer aldığı yapımlarla uluslararası arenada da tanınırlık kazanmıştır.

Balayev'in kariyerindeki zirve noktalarından biri hiç kuşkusuz Nesimi karakteridir. Sanatçı, bu rolde yalnızca bir karakteri canlandırmakla kalmamış; adeta büyük mutasavvıfın ruhunu kendi bedeninde tecessüm ettirmiştir. Duruşu, nüfuz edici bakışları ve sesiyle Nesimi ile bütünleşen Balayev'in oyunculuğunda; her bir kelime ve her bir sükût, bu büyük düşünürün felsefi derinliğini yansıtmıştır.

Buna mukabil sanatçı, Babek karakteriyle oyunculuk yelpazesinin diğer ucuna uzanmıştır. Nesimi kelimeler ve fikirlerle mücadele ederken, Babek kılıcıyla varlık gösteren bir kahramandır. Balayev, bu iki taban tabana zıt ruhu aynı bedende harmoni içerisinde var etmeyi başarmıştır. Keza Beyrek rolünde sergilediği yiğitlik ve sadakat, karakterin ölümsüzleşmesine vesile olmuştur.

Öte yandan, "Hem Ziyaret Hem Ticaret" filmindeki Davud karakteri gibi olumsuz tipleri de büyük bir realizmle canlandırması, onun dramatik yetkinliğinin genişliğine kanıttır.

Sanatçı, 1990–2013 yılları arasında Azerbaycan Kinematografçılar Birliği bünyesinde sekreterlik görevini yürütmüş, 31 Mayıs 2022 tarihinde ise bu kurumun başkanlığına seçilmiştir. Kariyeri boyunca pek çok genç oyuncu için ekol niteliği taşıyan Balayev;

- 25-26 yaşlarında "En İyi Erkek Oyuncu" ödülünü kazanmış,
- 31 yaşında Babek rolüyle kariyerini taçlandırmış,
- 34 yaşında ise "Halk Sanatçısı" unvanına layık görülerek adını tarihe altın harflerle yazdırmıştır.

Almanya'dan Türkiye'ye uzanan geniş bir coğrafyada yaklaşık 70 filmde rol alan sanatçı, aynı zamanda onlarca yabancı filmin dublajında sesiyle karakterlere hayat vermiştir.

Özel yaşamında mütevazılığı elden bırakmayan Balayev, amcasının kızıyla hayatını birleştirmiş ve Bakü'de mütevazı bir yaşam sürmüştür. Ancak babasının vefatı, sanatçının hayatındaki en derin kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bu kayıp neticesinde ağır bir depresyon yaşayan Balayev, her şeyi bırakıp memleketine dönmeyi düşünmüş, hatta sağlık sorunları nedeniyle hastaneye yatırılmıştır.

Bu karanlık buhran döneminde, yönetmen Hasan Seyidbeyli ve İsa Hüseyinov'un Nesimi rolü için kendisini tercih etmesi hayatının dönüm noktası olmuştur. 1973 yılında bu rolün kendisine tevdi edilmesi, Balayev'i hem hayata bağlamış hem de tüm Sovyet coğrafyasında bir yıldız haline getirmiştir. Moskova sokaklarında kendi fotoğraflarının satıldığına şahit olması, bu başarının somut bir nişanesi olarak hafızasında yer etmiştir.

Tüm bu başarı ve alkışlarla dolu ömür, nihayetinde hüznü bir sonla noktalanmıştır. Azerbaycan sinemasının ve Türk dünyasının bu dev çınarı, 29 Mart 2026 tarihinde İstanbul'da tedavi gördüğü hastanede hayata veda etmiştir. Rasim Balayev'in gidişi, yalnızca bir oyuncunun kaybı değil, bir sanat ekolünün ve yüksek insani değerlerin temsilcisinin vedasıdır. Onu tanıyanların ortak ifadesiyle; dünya yalnızca büyük bir sanatçıyı değil, aynı zamanda vakar sahibi, ulu bir insanı kaybetmiştir.

Raşad Azizov (ARKA'nın Genel Müdürü)

“Geçen yıl Sinema Günü’nde, Rasim Balayev sinemamızın sayısının artmasını ve yılda yaklaşık 10 uzun metrajlı film çekilmesini arzu ettiğini söylemişti. Sinema alanında çalışan bizler için onun sözleri bir hedeftir. Bu hedefi gerçekleştirmek için çalışacağız.”

Ramiz Rövsan (Şair, yazar, essayist, senarist, çevirmen ve Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesi)

“Rasim’e olan sevgini görüyorum. Sevgi, sevilen kişiye duyulan bir bağlılıktır... Sevgi boş yere olmaz. Rasim, kişiliği ve sanatıyla birbirini tamamlayan nadir insanlardandı. Rasim’e yaklaştıkça onun ne kadar temiz bir insan, ne kadar büyük bir kişilik ve ne kadar sadık bir dost olduğunu fark ediyorsunuz. Yaklaştıkça kaybolan çok yetenekli insanlar vardır; ama Rasim hem çok büyük bir sanatçı hem de en değerli dostlarımızdan biriydi. Allah rahmet eylesin.”

Baba Vaziroğlu (Ünlü Azerbaycan şairi, yazar, çevirmen ve sinema dramaturgu)

“Rasim Balayev hakkında konuşmak hem kolay, hem de zor... Kolay, çünkü onun yaşamı ve sanatı hakkında öyle çok şey yazıldı, öyle çok eser verildi ki, buna bir şey eklemek neredeyse imkânsız. Ama zor çünkü bugün Rasim Balayev’i geçmiş zamanla anıyoruz. Bu, yalnızca Azerbaycan kültürü için bir kayıp değil; benim için de derin bir kişisel acıdır. Rasim ile “yüzyıllık” bir dostluğumuz, kardeşliğimiz vardı. Birlikte eklemek paylaşıyor, yolculuklara çıkıyor, omuz omuza çalışıyorduk... Her sabah işe giderken ilk durağım hep oydu. Şimdi kiminle konuşacağım, kiminle paylaşacağım?

Son dönemlerinde karamsarlaşmıştı. Onu Laçın’e zar zor götürdüm. Ama Həkəri Nehri’ni görünce, yeniden neşesiyle konuşan, gülümseyen ve etrafındakileri güldüren Rasim geri geldi. İşte bu, birlikte yaptığımız son yolculuktu. Ama son yolculuğuna yalnız gitti ve yalnız geri döndü...”

Melahet Abbasova (Azerbaycan Devlet Sanatçısı)

“Rasim Balayev... Azerbaycan sanatı için, sinemamız için tarifsiz bir kayıp. Yeri, hiçbir zaman dolmayacak... Telefonla hep konuşurduk, en son konuşmamızda ses kaydı bırakmıştı bana:

“Mələhət... senin beni istediğinden daha çok, ben seni istiyorum.”

Ve sonra... bir efsane sustu, gitti... ardında sadece boşluk ve gözyaşı kaldı...”

Hacı İsmayılov (Azerbaycan Halk Sanatçısı)

“Ölüm hakkında ne söyleyebilirsiniz sorusuna Rasim şöyle cevap vermişti:

“Ölüm kaçınılmazdır. Herkes bir gün gelir, bir gün gider. Ama asıl olan, yaşadığım sürede büyük ve hayırlı işler yapmaktır ki, rahmet kazanabilesin.”

Abdül Mahmudov (Halk Sanatçısı)

“Büyük usta Rasim Balayev aramızdan ayrıldı; gitsin, kirlenen ahiret dünyasını temizlesin ve zenginleştiresin. Allah eksik bırakmasın.”

Dilara Aliyeva (Azerbaycan Devlet sanatçısı)

“Rasim Balayev... Azerbaycan sinemasının sarsılmaz efsanesi. ‘Sinema’ denince ilk akla gelen isim, gözlerimizin önünde dimdik duran bir kahraman... Bizim en büyük edebiyatçılarımız, henüz yüzlerini görmediğimiz tarihi ve edebi şahsiyetlerimiz... Hepsi, onun heybetli duruşu, derin bakışı ve asalet dolu varlığıyla can bulur. Her tarihi karakteri, adeta tarihe kazanmış bir mühür gibi; bir okul, bir rehberdi. Nasıl yaşanır, nasıl sanat yapılır, nasıl yüce bir ruh taşınır... Tüm sözleri, gelecek nesillerin ruhuna ışık tutardı, onları yetiştirirdi, büyütürdü. Bugün bedenen aramızdan ayrıldı belki, ama tıpkı Nesimi aşkı yüzyıllardır kalbimizde yaşıyorsa, Rasim Balayev de var oldukça Azerbaycan halkı, Türk dünyası var oldukça; o, en yüce sanatkâr olarak, ölümsüz bir yıldız gibi parlamaya devam edecek.”

Fahreddin Manafov (Azerbaycanın Halk Sanatçısı)

“Bizim sinemamızın ve tiyatromuzun en sağlam direkleri birer birer gidiyor. Tanrı'nın kendi kanunları var ve biz ancak o kanunlara boyun eğebiliyoruz. Belki de böyle olmalı... Dünya gelip geçici, gelimli-gidimli bir yer. Ama Rasim, ruhumuzda, bilinçaltımızda, kalbimizde yaşamaya devam ediyor; kültürümüzün altın sayfalarında, kitaplarımızda... Rasim öylesine saf bir insandı ki... Tam anlamıyla yerli, köklü bir insan. Hep derdi: ‘Ben köylü bir adamım.’ Rasim, sen öncelikle gerçek bir insandın. Ve büyük bir insandın.”

Hafız Atahanlı (Yazar, Senarist, Kültürolog)

“Yağmurlu bir günde, Türkiye'nin İstanbul şehrinde gözlerini ebediyen yumdu.

O, Azerbaycan sinemasının efsanesiydi.

Başarıları, unvanları ve sayısız ödülleri vardı. Yeteneği ve çalışkanlığıyla hak etmişti. Ama tüm bunlardan önce, basit, samimi ve renkli bir insandı. Büyük harfle yazılacak bir İNSAN! Zarafeti, duruşu, konuşma üslubu halkın dilinden ve düşüncesinden beslenirdi. Ne kadar ünlü olursa olsun kibirli değildi. Her şey yüreğinde, dilindeydi. Bu özelliği zaman zaman onu zor duruma sokar, medyaya fırsat verirdi. Örneğin, bir röportaj sırasında sevgiden bahseden soruya sinirlenmişti: “Kızım, 70 yaşındaki bir aktöre sevgiden değil, sinemadan soru sor. Ben çekilmek istiyorum, kamera için varım.” Haksız mıydı? Rasim Bey, hayatı ve duruşu renklerden uzak olan eski tarz bir beyefendi. Renkleri ve dönüşümleri karakterlerine yansıtıyordu, mükemmel biçimde. O, karakterlerine bütüncül yaklaşırdı. Bir karakterin çöküş ve gelişim çizgisini, psikolojik ve sosyal nedenlerini ustalıkla ortaya koyar, fizyonomisi, duruşu, iç dünyası ve ses tonunu adeta birer iplik gibi özenle sıralardı. “Xalq artisti Rasim Balayev İstanbul’da vefat etti” başlıkları herkesin yüreğini dağladı.

Azerbaycan Yazarlar Birliği Sumgayıt Şubesi Başkanı Gülnare Cemaleddin üzüntüsünü şöyle ifade etmişti: “Nesimi’yi ikinci kez kaybettik” Bu söz, bir yandan oyunculuğunun mükemmelliğini anlatırken, diğer yandan Rasim Balayev’in sanatına ve ilkelerine olan bağlılığını gösteriyordu. Zor günlerde bile sinemadan ayrılmadı. Farklı iş fırsatları değerlendirebilirdi ama sinemayı, Nesimi’nin inancıyla sevdi. Sinema sorunlarını dile getirmekten çekinmezdi. Geçen yüzyılın sonunda Mehdi Məmmədov onu tiyatroya davet etti. Hüseyin Cavid’in “İblis” tragediyesinde Arif’i oynadı. Yıllar sonra Mikayıl Mirzə Cəfər Cabbarlı’nın Aydın eserinde Devlet Bey’i üstlendi. Ama yetenekli bir aktörün içindeki eşsiz potansiyelin tamamı kullanılmadı. Keşke Allah ona on yıl daha verseydi, o da İsa Hüseyinov’un, Mövlud Süleymanlı’nın, Sabir Ahmedov’un ve Kamal Abdullanın karmaşık karakterlerini canlandırardı, zaferini gösterirdi.

Ruhun şad olsun Rasim Balayev. Sen karakterlerin, sadeliğin, samimiyetin ve bilgelik dolu bir yaşamın mabedisidindir!

Gastronomi

Murad Rizvangaya

Azerbaycan Turizm ve İşletme Üniversitesi | Öğretim Üyesi
muradrizvanqaya@gmail.com

Farklılıkların Sofrası: Azerbaycan'da Paskalya ve Kulich Geleneği

Kafkasya jeopolitiğinin merkezinde konumlanan Azerbaycan, tarihsel süreçte yalnızca ticari rotaların düğüm noktası değil, aynı zamanda farklı medeniyetlerin, teolojik doktrinlerin ve ontolojik yaşam pratiklerinin iç içe geçtiği bir kültürel kavşak hüviyeti taşımıştır. Bu coğrafi düzlemde farklı etno-kültürel grupların müşterek bir aidiyet çatısı altında varlık göstermesi, salt sosyolojik bir vaka olmanın ötesinde; gündelik yaşamın her katmanına nüfuz etmiş bir organik uyumun tezahürüdür. Çeşitli inanç sistemlerinin, linguistik yapıların ve geleneksel kodların otonomisini koruyarak idame ettirildiği bu atmosferde, kültürler hiyerarşik bir rekabet yerine; birbirini besleyen, dönüştüren ve çoğaltan bir etkileşim içindedir.

Bu bağlamda Azerbaycan, tolerans kavramının teorik bir söylemden çıkarak, somut bir toplumsal praksise evrildiği nev-i şahsına münhasır coğrafyalardan biri olarak nitelendirilebilir.

Bu plüralist (çoğulcu) yapının fenomenolojik açıdan en belirgin yansımalarından biri, kuşkusuz dinsel ve kültürel bayramlardır. Müslüman demografinin baskın olduğu Azerbaycan'da, Hristiyan toplulukların kendi dinsel ritüellerini özgürce icra edebilmeleri, devletin ve toplumun kültürel çeşitliliğe afettiği değer en somut göstergesidir. Bu izlekten hareketle Paskalya Bayramı, ülkedeki Ortodoks ve Katolik Hristiyan tebaası tarafından her yıl sistematik bir biçimde kutlanmaktadır. Özellikle eklezzyastik (kilise merkezli) ayinler ve evcil mekanlarda kurulan sofralar aracılığıyla yaşatılan Paskalya; Hristiyan teolojisinde metamorfoz, umut ve dirilişi simgeleyen en majör dinsel döngü olarak kabul edilir.

Bu semantik katman, ritüelistik bir eylemin ötesine geçerek toplumsal hafızada yenilenme ve başlangıç mefhumlarını temsil etmektedir.

Azerbaycan'daki Paskalya pratikleri, büyük ölçüde aile odaklı ve minimalist bir strüktüre sahiptir; ancak bu yalınlık, arka planında derin bir sembolik evren barındırır. Pre-Paskalya sürecindeki yumurta boyama ritüeli ve sofraların tanzimi, sosyal kohezyonu (bağlılığı) pekiştiren kolektif eylemler olarak öne çıkar. Özellikle pigmentlerle renklendirilen yumurtalar, biyolojik yaşamın ve ruhsal yeniden doğuşun metaforu olarak Paskalya sofralarının vazgeçilmez bir göstergesi niteliğindedir.

Söz konusu kutlamaların gastronomik izdüşümündeki en distinktif (ayırıcı) unsur ise Doğu Avrupa ve Ortodoks mutfak paradigmasının temel taşı olan Kulich adlı ritüelistik ekmektir. Kulich, sıradan bir pastacılık ürünü olmaktan ziyade, Paskalya'nın metafizik anlamlarını bünyesinde barındıran güçlü bir kültürel artefaktır. Yüksek silindirik formu, üzerindeki sakkaroz bazlı glazür ve dinsel ikonografye atıfta bulunan süslemeleri, bu nesneyi seküler bir gıda maddesinden ayırarak kutsal bir simgeye dönüştürür.

Kulich'in tarihsel genealojisi, erken dönem Hristiyan cemaatlerinin litürjik geleneklerine kadar uzanmaktadır. İnanışa göre, İsa'nın dirilişine atfedilen bu ekmeğin, kilisede kutsanma prosedüründen geçtikten sonra aile sofralarına dahil edilir. Bu paylaşım eylemi, fiziksel bir beslenme aktivitesinin ötesinde; inanç, dayanışma ve şükran duygularının kolektif bir dışavurumudur. Formülasyonunda yer alan tereyağı, süt ve kuru meyvelerle zenginleştirilen Kulich, meşakkatli ve uzun süreli bir fermantasyon sürecine tabidir; bu teknik süreç, etik düzlemde sabır, emek ve teleolojik bekleyişi temsil eder.

Azerbaycan'daki Ortodoks topluluklar için Kulich, bayramın teolojik ve kültürel bütünlüğünü tamamlayan asli bir unsurdur. Bakü'deki katedrallerde kutsanan bu ekmeğin aile fertleri arasında pay edilerek tüketilmesi ritüeli, farklı bir inanç sistemine ait olsa dahi, Azerbaycan toplumunun genelinde yüksek bir hoşgörü ve saygıyla karşılanmaktadır.

Bu durum, söz konusu geleneğin ulusal kültürel peyzajın doğal bir bileşeni olarak içselleştirildiğini kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, Paskalya Bayramı ve onun gastronomik temsili olan Kulich, Azerbaycan'ın çok katmanlı ve heterojen kültürel dokusunun mikroskobik ama anlamlı bir izdüşümüdür. Bu coğrafyada sofralar, yalnızca gıda tüketilen alanlar değil; farklılıkların, inançların ve ortak yaşam iradesinin müzakere edildiği sembolik mekanlardır. Gastronomi ise bu polifonik (çok sesli) yapının en etkili anlatı dillerinden biri olarak, toplumlararası empati ve kabul süreçlerinde kritik bir kültürel köprü işlevi görmektedir.

Kulich Tarifi

Gerekli Malzemeler (1 büyük veya 2 orta boy için)

Hamur için:

- 4 su bardağı un
- 1 su bardağı ılık süt
- 100 g tereyağı (eritilmiş)
- 3 adet yumurta
- 1 su bardağı toz şeker
- 1 paket kuru maya (10 g)
- 1 paket vanilin
- 1 çay kaşığı tuz

İç harç:

- 1/2 su bardağı kuru üzüm
- 1/2 su bardağı kuru kayısı (küçük doğranmış)
- (isteğe bağlı) portakal kabuğu rendesi,

Üzeri için (glazür):

- 1 adet yumurta akı
- 1 su bardağı pudra şekeri
- Birkaç damla limon suyu

Hazırlanış Şekli

1.Mayanın hazırlanması

Ilık süt içerisine maya ve 1 yemek kaşığı şeker eklenir, karıştırılır ve 10–15 dakika bekletilir. Üzerinde köpük oluşması, mayanın aktif olduğunu gösterir.

2.Hamurun yoğrulması

Geniş bir kapta yumurta ve şeker çırpılır. Eritilmiş tereyağı eklenir. Ardından aktifleşmiş maya karışımı ilave edilir. Un, vanilin ve tuz azar azar eklenerek yumuşak, hafif ele yapışan bir hamur yoğrulur.

3.İç malzemenin eklenmesi

Kuru üzüm ve doğranmış kayısı hamura eklenir ve homojen şekilde dağıtılır.

4.Mayalanma süreci

Hamur üzeri kapatılarak sıcak bir ortamda yaklaşık 1–1,5 saat dinlendirilir. Hamurun hacmi yaklaşık iki katına çıkmalıdır.

5.Şekil verme ve ikinci mayalama

Hamur yağlanmış kalıplara yarısına kadar doldurulur. Tekrar 30–40 dakika mayalanmaya bırakılır.

6.Pişirme

Önceden ısıtılmış 180°C fırında yaklaşık 35–40 dakika pişirilir. Üzeri kızarıncaya fırından alınır ve soğumaya bırakılır.

7.Glazür hazırlanması

Yumurta akı, pudra şekeri ve limon suyu çırpılarak yoğun kıvamlı bir sos elde edilir. Soğuyan ekmeğin üzerine sürülür.

8.Servis

Kulich genellikle dilimlenerek servis edilir ve yanında çay ile tüketilir. Geleneksel olarak bayram sabahı aile bireyleriyle paylaşılır.

Bu tarifte dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, uzun mayalanma sürecidir. Çünkü Kulich'in karakteristik dokusu ve aroması, sabırla geçen bu süreçte oluşur.

Azerbaycan'da heterojen inanç sistemlerine ait ritüellerin eşzamanlı ve barışçıl bir biçimde icra edilmesi, köklü bir tolerans paradigmasının ve kolektif yaşam iradesinin en bariz kanıtıdır. Paskalya sofralarının merkezinde yer alan Kulich gibi sembolik öğeler, salt bir dinsel grubun mutfak mirası olmanın ötesine geçerek; toplumun tüm katmanları tarafından meşruiyet kazanan ve korunan birer kültürel fenomen niteliği taşır. Bu bağlamda Azerbaycan, kültürel hegemonya arayışlarının yerini karşılıklı öğrenme ve ontolojik kabule bıraktığı istisnai bir coğrafi düzlem teşkil etmektedir.

Söz konusu kültürel senkronizasyon, yalnızca makro-sosyal düzeyde değil; gündelik hayatın en mikro birimi olan komşuluk ilişkilerinde de tezahür eder. Mezhepsel ve dinsel farklılıkların coğrafi olarak ayrıışmadığı, aksine iç içe geçtiği bu toplumsal dokuda dinsel bayramlar, tikel bir grubun kutlaması olmaktan çıkıp kolektif bir zaman dilimine dönüşmektedir. Paskalya'da Kulich ikramı, Ramazan'da paylaşılan sofralar ve Novruz'un kapsayıcı doğası; bu coğrafyada "öteki" kavramının semantik olarak dekonstrüksiyona uğradığını (anlamını yitirdiğini) kanıtlar.

Bu karşılıklı gastronomik diplomasi, zamanla yalnızca sosyal ağları değil, mutfak tekniklerini ve lezzet profillerini de hibrit bir yapıya dönüştürmüştür. Nesiller arası aktarım sürecinde temas eden bu farklı mutfak kültürleri, sınırları keskin çizgilerle ayrılmayan, geçirgen ve çok katmanlı bir miras inşa etmiştir. Bugün Azerbaycan mutfağında müşahede edilen zenginlik, dinsel ve etnik etkileşimlerin diyalektik bir sonucudur. Netice itibarıyla, Azerbaycan'da sofralar yalnızca beslenme alanları değil; farklılıkların ortak bir kültürel dile tahvil edildiği sosyalleşme mekanlarıdır. Gastronomi ise bu entegrasyon sürecinin en işlevsel vektörü olarak toplumsal barışın sürdürülebilirliğine hizmet etmeye devam etmektedir.

Turizm

Polad Orucov

Hazar Üniversitesi, Ekonomi ve Yönetim Bölümü Koordinatörü, Öğretim Görevlisi
polad.orujov@khazar.org

Azerbaycan'da Turizm - Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmanın Destekleyicisi

Her ülkenin karşı karşıya olduğu başlıca stratejik hedeflerden biri, belki de ilki, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak ve nüfusun refahını artırmaktır. Bu hedefe ulaşmanın birçok yolu vardır ve birçok ekonomik sektör bu konuda büyük önem taşır: eğitim, tarım, gıda endüstrisi, hizmet sektörü ve turizm.

21. yüzyılda önemi giderek artan turizm, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir stratejik araç haline gelmiştir. Turizm endüstrisi, kapsayıcı ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. İstihdamı artırmak, nüfusun sosyal refahını iyileştirmek ve altyapıyı güçlendirmek, turizmin başlıca avantajlarından bazıları olarak kabul edilmektedir.

Azerbaycan, zengin doğal ve kültürel turizm kaynaklarını aktif olarak kullanmaktadır. Avrupa ve Asya'nın kavşağında yer alan Azerbaycan, Doğu gelenekleri ve Batı modernliğinin bir sentezini sunarak hem uluslararası hem de yerli turistler için eşsiz bir destinasyon haline gelmiştir. Tarihsel gelişimi açısından Azerbaycan turizm endüstrisi 4 ana aşamaya ayrılabilir: Azerbaycan Cumhuriyeti dönemi (1918-1920), Sovyetler Birliği dönemi (1922-1991), bağımsızlık sonrası dönem (1991-2012) ve modern dönem (2012-2026).

Azerbaycan, bağımsızlığını kazandıktan sonraki ilk dönemde stratejik bir kararla petrol sektörünün geliştirilmesine öncelik vermiştir, ancak giderek artan bir şekilde ekonomik çeşitlendirme stratejileri uygulamaya başladı ve turizm bu stratejilerde giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Bu aşamalara baktığımızda, Azerbaycan turizminin daha hızlı gelişme evresi 2012'den sonra başladı. Ülkede düzenlenen uluslararası öneme sahip etkinlikler turist akışına yol açtı ve Azerbaycan turizm markasının oluşması için koşullar yarattı. Bu tür etkinliklere örnek olarak 2012 Eurovision müzik festivali, 2015 Avrupa Oyunları, 2016'dan günümüze kadar düzenlenen Formula-1 yarışları, 2024'te düzenlenen COP-29 ve diğerleri gösterilebilir.

Tüm bu etkinliklere ek olarak, Azerbaycan'da turizmin gelişmesinde şüphesiz güzel doğası, zengin kültürel ve tarihi mirası büyük rol oynamıştır. Azerbaycan, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan anıtlar, Hazar Denizi kıyıları, macera turizmine uygun dağlık bölgeler ve zengin kültürel miras da dahil olmak üzere çeşitli turizm kaynaklarına sahiptir.

Azerbaycan'ın mimari örnekleri, ülkedeki turizmin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu örnekler arasında, başkent Bakü'deki UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Şirvanşahlar Sarayı ve Kız Kulesi'nin bulunduğu İçerişehir, Şeki'deki bir diğer UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Şeki Han Sarayı ve Kınalık köyü (UNESCO Dünya Mirası Listesi) özellikle vurgulanabilir. Ayrıca, Bakü'nün modern mimari örnekleri, Gobustan Devlet Tarihi ve Sanat Koruma Alanı (UNESCO Dünya Mirası Alanı), Hudaferin Köprüsü, Ateşgah, Nahçıvan Türbeleri, Şuşa tarihi kenti ve diğerleri turistler için gözde yerler arasında yer almaktadır.

Azerbaycan, tarihi ve kültürel turizm kaynaklarının yanı sıra doğal turizm kaynakları açısından da zengindir. Bunlar arasında Hazar Denizi kıyıları, Büyük ve Küçük Kafkas sıradağları, ormanlar, nehirler ve yarı çöl alanları yer almaktadır. Bu alanlar, ekoturizm, macera turizmi ve kırsal turizm de dahil olmak üzere çeşitli turizm türleri için elverişli koşullar sunmaktadır. Gabala ve Gusar'daki Tufandağ ve Şahdağ kayak turizmi merkezleri, Göygöl ve diğer güzel göller ve bölgedeki gizemli şelaleler, doğayla ilgili rekreasyon arayanlar için en popüler yerler olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca, Azerbaycan'ın somut olmayan kültürel mirası, özellikle, Azerbaycan muğamı, Azerbaycan aşık sanatı, Nevruz bayramı, halı dokumacılığı, tar sanatı, kelağayı sanatı, Lahıc bakır işçiliği, milli mutfak örnekleri (dolma, tandır işçiliği), Çövken oyunu ve UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan diğer unsurları içermektedir.

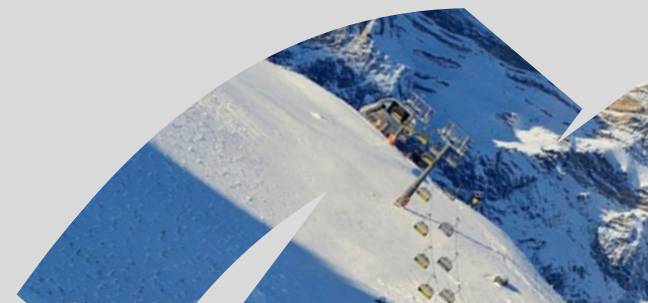
İstatistiklere baktığımızda, 2025 yılında Azerbaycan'ı ziyaret eden yabancı uyruklu kişi sayısının 2,5 milyonu aşacağı, seyahat acentesi ve tur operatörlerinin sayısının 400'e yakın olacağı ve konaklama tesislerinin sayısının 900'e yakın olacağı görülmektedir.

Azerbaycan'a gelen yabancı uyruklu vatandaşların menşe ülkesine göre göstergesi, 2025

Azerbaycan hükümeti, turizmi teşvik etmek ve turizm altyapısını geliştirmek için sürekli çalışmakta ve bir strateji geliştirmektedir. ASAN Vize sisteminin uygulamaya konulması, yabancı turistlerin ülkeye seyahatini kolaylaştırmıştır. Modern havaalanları, otoyollar ve demiryolu ağları da dahil olmak üzere ulaşım altyapısına yapılan yatırımlar, çeşitli bölgelere erişimi önemli ölçüde iyileştirmiştir.

Şu anda devlet, sürdürülebilir turizm gelişimini sağlamaya yönelik planlarını uygulamaktadır. Ana hedefler, yeni projeler hayata geçirmek, yeni yatırımlar çekmek ve ülkenin turizm imajını iyileştirmektir.

Astroloji

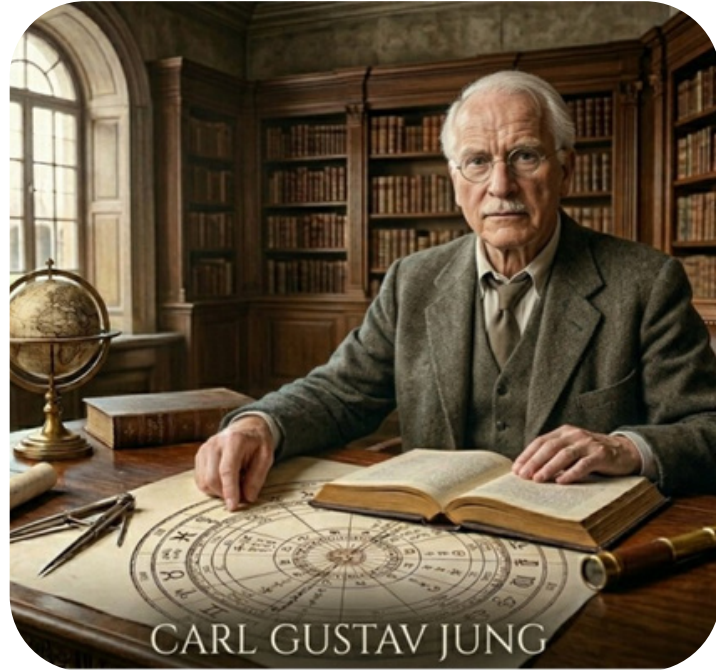
Hicran Rzazada

Araştırmacı / Yazar
hicran.rzazada@gmail.com

Gökyüzünün Kadim Matematigi: Popüler Algının Ötesinde Astroloji Hakikati

İnsanlık tarihi boyunca gökyüzü, yalnızca karanlığı aydınlatan bir ışıklar silsilesi olarak değil; varoluşun en derin ve tutarlı rehberlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Ancak modern dönemin yüzeysel yaklaşımı, bu kadim ilmi aslı mahiyetinden kopararak "eğlence" ya da "günlük kehanet" sığınağına indirgeme eğilimindedir.

Bilimsel ve felsefi temelleri binlerce yıllık bir geçmişe dayanan astroloji, günümüzde maalesef özgün gerçekliğinden uzaklaştırılarak manipüle edilmekte; bireyin evrenle kurduğu köklü bağ, "sığ bir yanıltmaca" algısıyla gölgelenmektedir. Bir akademisyen ve araştırmacı olarak bu çalışmadaki temel amacım; bahsi geçen ve göz ardı edilen bu hakikati akademik bir perspektifle irdelemek, söz konusu kadim sistemin insan yaşamını iyileştirmedeki gerçek potansiyelini yeniden literatüre kazandırmaktır.

Astroloji, yaygın kanının aksine, rasyonel muhakemenin ve disiplinli gözlem süreçlerinin bir ürünüdür. Bilim tarihindeki paradigma değişimlerine öncülük eden ve modern bilimsel temelleri inşa eden pek çok dehanın bu alana yönelmesi, astrolojinin salt bir "merak" unsuru değil, derinlikli bir "idrak" meselesi olduğunu doğrular niteliktedir.

- Analitik Psikoloji ve Astroloji:** Modern psikolojinin kuramsal mimarlarından Carl Gustav Jung, natal haritalar (doğum haritaları) aracılığıyla insan psişesinin derinliklerini analiz etmiş ve astrolojiyi "antik çağın tüm psikolojik birikimini bünyesinde barındıran bir sistem" olarak tavsif etmiştir.
- Matematiksel Kesinlik ve Astronomi:** Astronomi biliminin öncüsü Johannes Kepler, evrensel harmoniyi matematiksel bir determinizm çerçevesinde yıldız hareketlerinde araştırmıştır.

- **Felsefi Temeller:** Klasik felsefenin otoriteleri Platon ve Aristoteles, makrokozmos (evren) ile mikrokozmos (insan) arasındaki ontolojik bağıntının felsefi altyapısını oluşturmuşlardır.
- **Ampirik Yaklaşım:** Kütleçekim yasasının kaşifi Isaac Newton, astrolojiye yönelik ön yargılı yaklaşımlara karşı, "Efendim, ben bu konuyu tetkik ettim; siz ise etmediniz," diyerek bilimsel merakın dogmatik yargulardan öncelikli olması gerektiğini vurgulamıştır.

Söz konusu bilim ve düşünce insanları için astroloji; yaşamın periyodik ritmini çözümlenmenin ve doğadaki fenomolojik gelişmelerin şifrelerini ortaya çıkarmanın temel metodolojik anahtarı olarak işlev görmüştür.

Günümüzde astrolojiye yönelik en temel yanlış, insan karakterini ve yaşam döngüsünü yalnızca on iki güneş burcuna indirgeyen indirgemeci yaklaşımdır. Bireyi sadece Güneş burcu üzerinden tanımlama gayreti, uçsuz bucaksız bir ekosistemi tek bir veri noktasıyla açıklama çabasına eş değerdir. İnsan ruhu; gezegenlerin birbirleriyle oluşturduğu açısız ilişkiler (aspektler), ev yerleşimleri (house placements) ve Regulus gibi sabit yıldızların (fixed stars) etkileriyle örülü, eşsiz bir matematiksel projeksiyondur. Bu sistemde "doğum anı", saniyelik hassasiyetiyle kritik bir öneme sahiptir; zira söz konusu an, evrenin birey özelinde sunduğu tekil bir enerji haritasını (natal chart) temsil eder. Popüler kültürün bir ürünü olan "seri üretim" burç yorumlarının metodolojik geçersizliği de bu noktada tezahür eder: Gökyüzü konfigürasyonu döngüsel olsa da asla tam olarak tekrar etmez ve her bireye, parmak izi niteliğinde özgün bir tasarım sunar. Bir bireyin hayat yolculuğunu, milyonlarca insanla aynı potada eriten "haftalık genel yorum" kalıplarına hapsetmek, astrolojinin özünde yatan matematiksel kesinlik ve kişisel tekillik ilkeleriyle ontolojik olarak çelişmektedir. Astroloji, bireyi pasif bir gözlemci konumuna indirgeyen bir tahmin enstrümanı değil; aksine, hayatın her alanında tatbik edilebilen bütünsel bir farkındalık disiplindir. Antik dönemlerde tarımsal faaliyetlerden tıbbi uygulamalara, mimari tasarımlardan stratejik devlet kararlarına kadar geniş bir sahada rehberlik eden bu sistem; günümüzde de bireyin öz potansiyelini, fitri yeteneklerini ve varoluşsal sınamalarını anlamlandırması adına en yetkin araçlardan biridir. Söz konusu disiplini popüler kültürün magazin el bir unsuru olarak değerlendirmek yerine, bireysel tekâmül sürecinin bir projeksiyonu olarak kabul etmek; yaşam kalitesini maksimize etmeyi ve kriz dönemlerini stratejik bir öngörüyle yönetmeyi mümkün kılar.

Astrolojiyi spekül atif kehanetlerin ve yüzeysel eğlence anlayışının tahakkümünden arındırmak, insanın kendi ontolojik hakikatine rücu etmesidir. Kozmik düzen bize belirlenmiş ve kaçınılmaz bir akıbeti değil; özgür irade (liberum arbitrium) çerçevesinde bireyin kendi potansiyelinin en üst seviyesine ulaşabileceği muazzam bir yol haritasını işaret eder. Öz tanıma (self-cognition) cesareti gösteren her birey için göksel mekanizmalar, binlerce yıldır süregelen bilgi ve kararlı lisaniyla rehberlik etmeye devam etmektedir. Temel akademik sorumluluğumuz, bu kadim sesi popüler kültürün yarattığı gürültüden arındırarak yeniden bilimsel ve felsefi bir zemine oturtmaktır.

Kader, çözülmeyi bekleyen bir sır, gökyüzü ise bu sırrı kalbe fısıldayan kadim bir haritadır...

Spor

Sadig Kerimov

"Hazar TV" | Sunucu, Spor Spikeri
sadigkarimov21@outlook.com

Azerbaycan'da Judo

Azerbaycan'da judo sporu, kurumsal bir disiplin olarak 1972 yılında Azerbaycan Judo Federasyonu'nun kurulmasıyla ivme kazanmıştır. İlk resmi müsabakalar 22 Kasım 1972 tarihinde gerçekleştirilmiş; branşın tabana yayılması süreci "Dinamo", "Burevestnik", "Lokomotiv" ve "Vodnik" gibi köklü derneklerin yanı sıra Sumgayıt ve Gence şehirlerindeki yerel kulüpler aracılığıyla yürütülmüştür.

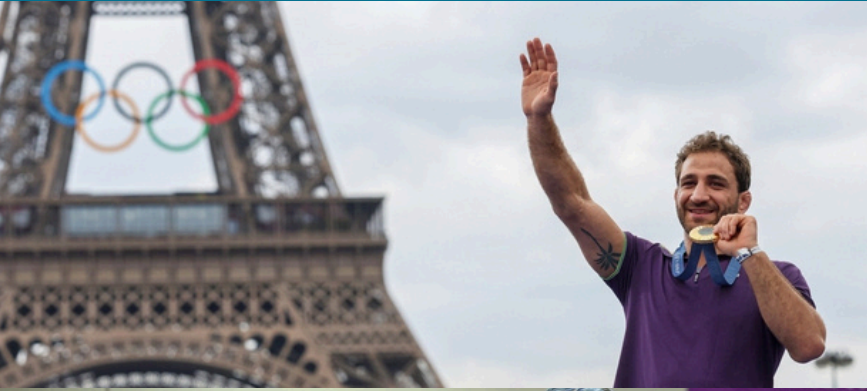
Ülke spor tarihinde teknik yeterlilikleri tescillenen ilk isimler arasında; ilk Spor Ustası Sahib İsmailov, ilk uluslararası sınıf Spor Ustası Gudrat Panjaliyev ve ilk Onursal Spor Ustası Nazım Hüseyinov yer almaktadır. Kadınlar kategorisinde ise Arzu Atayeva (ilk Spor Ustası) ve Gülşan Şirinova (ilk uluslararası sınıf Spor Ustası) branşın gelişimine öncülük etmişlerdir. Uluslararası arenadaki ilk kayda değer başarı, 1978 yılında Macaristan'da düzenlenen Avrupa Gençler Şampiyonası'nda üçüncü olan Farhad Recebli tarafından elde edilmiştir.

Azerbaycan judosunun küresel ölçekteki gücü, elde edilen madalyalar ve kırılan rekorlarla tescillenmiştir:

Azərbaycan'da Judo

- *Nevruz Bayramov*: 1999 Dünya ve 2000 Avrupa Şampiyonu olmasının yanı sıra 15 kez ulusal şampiyonluk unvanı elde etmiştir. 2001 Dünya Şampiyonası'nda rakibini 6 saniye içerisinde mağlup ederek kırdığı rekor, halen Guinness Rekorlar Kitabı'ndaki yerini korumaktadır.
- *Nazım Hüseynov*: 1992 Barselona Yaz Olimpiyatları'nda altın madalya kazanarak, bağımsız Azərbaycan bayrağının uluslararası bir spor organizasyonunda ilk kez göndere çekilmesini sağlamıştır.
- *Elnur Mammadli ve Movlud Miraliev*: 2008 Pekin Olimpiyatları'nda Mammadli'nin altın, Miraliev'in ise bronz madalyası, ülkede judoya olan ilgiyi en üst seviyeye taşımıştır.
- *Elkhan Mammadov*: 2013 yılında bağımsız Azərbaycan'ın ilk judo dünya şampiyonu olarak literatüre geçmiştir. 2016 Rio Olimpiyatları'nda Rustam Orujov ve Elmar Gasimov'un gümüş, 2020 Tokyo Olimpiyatları'nda Irina Kindzerskaya'nın bronz madalyaları başarının sürekliliğini kanıtlamıştır. 2024 Paris Olimpiyatları ise Azərbaycan judosu için bir zirve noktası teşkil etmiştir. Zelim Kotsoyev ve Hidayet Heydarov altın madalya ile dönmüş; özellikle Heydarov aynı takvim yılı içerisinde Avrupa, Dünya ve Olimpiyat şampiyonluğu elde ederek kendi sıklığındaki mutlak liderliğini pekiştirmiştir. Sonuç olarak, 1972'den günümüze dek sistematik bir gelişim gösteren Azərbaycan judosu, bugün dünya sıralamasında belirleyici bir aktör konumuna gelmiştir. Mevcut başarı grafiği, 2028 Olimpiyatları için de yüksek bir beklenti ve potansiyel vaat etmektedir.

Bu sayımızın hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlara, görsel sanatçılara ve projeye katkı sağlayan değerli destekçilerimize teşekkürlerimizi sunarız. Her birinizin katkıları, dergimizin içeriğini zenginleştirmiş ve daha anlamlı kılmıştır. Bilim, sanat ve kültürün birleşiminden doğan bu projede yer alan herkesin emeği büyük. Gelecekteki sayılarımızda da birlikte daha fazla başarıya imza atmak dileğiyle.

ESKİŞEHİR AZERBAIJANLILAR DERNEĞİ
DİJİTAL YAYINI

uccizgi.com
NİSAN 2026

